

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Fras

PRAVICA KOSOVA DO SAMOODLOČBE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Fras

Mentor: prof. dr. Bojko Bučar

PRAVICA KOSOVA DO SAMOODLOČBE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

ZAHVALA

*Za strokovno pomoč in nasvete pri pisanju
diplomskega dela se iskreno zahvaljujem
mentorju prof. dr. Bojku Bučarju.*

*Vsem mojim hvala za neizmerno ljubezen,
potrpežljivost in podporo.*

PRAVICA KOSOVA DO SAMOODLOČBE (Povzetek)

Kosovo tudi danes, kljub znatni umiritvi nasilja na tem območju, ostaja kontroverzna tema za regionalno in mednarodno politiko. Rešitev končnega statusa Kosova je eden ključnih elementov pri urejanju konfliktnih situacij na območju bivše Jugoslavije. Dialog med Srbi in Albanci ostaja nedosegljiv, saj Kosovo predstavlja tako ozemeljski kot obmejni problem, ki je dodatno povezan s spoštovanjem človekovih pravic ter varstvom manjšin. V začetku skuša diplomsko delo razjasniti različna mednarodnopravna načela in koncepte, ki so povezana z reševanjem kosovskega vprašanja. Delo se osredotoča na že precej star, a od začetka devetdesetih ponovno aktualen koncept samoodločbe narodov. Načelo samoodločbe se je skozi zgodovino precej spreminjalo, njegov razvoj pa se nadaljuje tudi v današnjem hitro spreminjajočem se mednarodnem okolju. Nadalje skuša diplomsko delo raziskati trenutni pravni status Kosova in preveriti, v kolikšni meri omenjeni status ter preteklo grobo kršenje človekovih pravic opravičujeta zahtevo kosovskih Albancev po samoodločbi. Ključno vprašanje, ki se poraja je, ali mednarodno pravo manjšinam priznava pravico do samoodločbe in jim s tem dopušča ustanovitev lastne, neodvisne in suverene države.

Ključne besede: samoodločba, Kosovo, Srbija, manjšine, mednarodno pravo

KOSOVO'S RIGHT TO SELF-DETERMINATION (Summary)

Although the violence in Kosovo has calmed down the area remains a controversial issue for regional and international politics. The solution to the end status of Kosovo is one of the key elements in settling conflict situations in ex-Yugoslavia. Dialog between Serbs and Albanians remains unreachable, in view of the fact that Kosovo represents on one hand a territorial and on the other a boundary problem additionally connected with the respect of human rights and protection of minorities. In the beginning, the thesis tries to elucidate different principles and concepts of international law, which are connected with the solution of the Kosovo question. The thesis focuses on an old, but since the beginning of the nineties again a relevant concept called self-determination of nations. During history the principle of self-determination has been constantly changing and its development is continuing in today's rapidly changing international environment. Furthermore, the thesis tries to explore the current status of Kosovo and to examine to what extent this status and the past massive violations of human rights justify the claim of Kosovo Albanians for self-determination. The key question is whether under international law minorities have the right to self-determination and therefore the right to its own independent and sovereign state.

Key words: self-determination, Kosovo, Serbia, minorities, international law

KAZALO

SEZNAM KRATIC	2
1. UVOD	3
1.1. Opredelitev problema	3
1.2. Hipotezi	4
1.3. Struktura naloge in metodološki okvir	5
2. KONCEPT SAMOODLOČBE	7
2.1. Razvoj pravice narodov do samoodločbe	7
2.2. Pravica do odcepitve	14
2.3. Pravica držav do ozemeljske celovitosti	16
2.4. Manjšine in pravica do samoodločbe	18
3. ZGODOVINSKI PREGLED KOSOVSKE KRIZE	26
3.1. Demografska struktura Kosova	38
4. PRAVICA KOSOVSKIH ALBANCEV DO SAMOODLOČBE	42
5. ALI <i>DE FACTO</i> NEODVISNOST KOSOVA VODI V NJEGOVO <i>DE JURE</i> NEODVISNOST?	50
6. SKLEP	61
7. VIRI	67

SEZNAM KRATIC

EU – Evropska unija

KFOR – Sile za Kosovo (*Kosovo Forces*)

NATO – Organizacija Severnoatlantske pogodbe (*North Atlantic Treaty Organisation*)

OVK – Osvobodilna vojska Kosova

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija združenih narodov

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

UNMIK – Začasna administracija Združenih narodov na Kosovu (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*)

ZN – Združeni narodi

ZRJ – Zvezna republika Jugoslavija

1. UVOD

1. 1. OPREDELITEV PROBLEMA

Odsotnost nasilja na Balkanu je mnoge v mednarodni skupnosti prepričala, da obstoječi *status quo* deluje prav dobro. Ta iluzija stabilnosti je v mednarodni percepciji Balkana prevladovala do pomladi leta 2004. Marčevski dogodki na Kosovu omenjenega leta pa so ponovno vzbudili pozornost mednarodne skupnosti. Izkazalo se je, da obstoječe stanje lahko vodi do obdobja ponovne nestabilnosti v regiji. *Status quo* je torej potrebno razumeti kot »del problema in ne kot del rešitve« (International Commission on the Balkans 2005: 11).

Več kot šest let po koncu prelivanja krvi na Kosovu le-ta ostaja kontroverzna tema za regionalno in mednarodno politiko. Kljub temu da na območju bivše Jugoslavije nismo več priča visoko intenzivnim konfliktom, ki so se odvijali na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu, to ne pomeni, da se konflikti, sicer v manjšem obsegu, niso nadaljevali v južnem delu Srbije in Makedonije. Nedvomno še vedno obstaja nevarnost izbruha nasilja na podlagi etničnih in nacionalističnih vzrokov. Sprava in dialog med Srbi in Albanci ostajata težko dosegljiva. V preteklih nekaj letih pa smo bili priča zgolj omejenemu napredku na področju reševanja odprtega statusa Kosova.

Najpomembnejši del pri urejanju konfliktnih situacij na območju bivše Jugoslavije je nedvomno rešitev končnega statusa Kosova, pokrajine na jugu Srbije, ki je od Natove intervencije leta 1999 pod mednarodnim skrbstvom. Vprašanje Kosova je pravzaprav vprašanje srbske državnosti. Srbi to vprašanje razumejo v nacionalističnih okvirih, saj je Kosovo zanje osrčje njihove identitete, središče srednjeveškega srbskega kraljestva in tudi danes mesto njihovih najbolj cenjenih verskih spomenikov. Je njihov 'Jeruzalem'. Srbi goreče zagovarjajo idejo, da se v zgodovini modernih držav še noben politični vodja ni prostovoljno odrekel svojemu ozemlju, kaj šele ozemlju, ki ima tolikšno nacionalno in zgodovinsko vrednost. Kosovo predstavlja torej tako ozemeljski kot obmejni problem, ki je hkrati povezan tudi s spoštovanjem človekovih pravic.

V diplomskem delu je ključnega pomena odnos med pravico do odcepitve in varstvom manjšin. Mednarodno pravo je epicenter pri razreševanju kosovskega vprašanja in pričujoče diplomsko delo skuša razjasniti različna pravna načela, ki se nanašajo na problem končnega statusa Kosova. Naloga je napisana z namenom raziskati trenutni pravni status Kosova, v nadaljevanju pa sta predlagana dva pravna argumenta, ki bi lahko bila osnova za možno neodvisnost Kosova.

V devetnajstem in dvajsetem stoletju je imel koncept samoodločbe izjemen vpliv na mednarodno skupnost. Bil je pomemben faktor pri združevanju in razpadanju evropskih in drugih svetovnih držav. Bil je tudi ključna sila pri ukinjanju kolonizacije in ustanavljanju novih držav. Hkrati pa samoodločba še vedno ostaja cilj številnih etničnih, jezikovnih in verskih skupin po svetu. Ker prav takšne skupine skušajo doseči pravico do samoodločbe, lahko sklepamo, da obstaja tesna povezava med samoodločbo in manjšinami. Številni zgodovinski primeri pa odkrivajo, da se pogosto, ko se obravnava vprašanje samoodločbe, obravnavajo tudi status in pravice manjšin.

Latentni ali prikriti konflikti kot posledica odcepitvenih gibanj se odvijajo na vseh koncih sveta. V odrekanju pravice do samoodločbe se večina držav z omenjenimi težavami odziva z obrambo pravice do ozemeljske celovitosti in narodne enotnosti. Mednarodna skupnost je torej postavljena pred dilemo: kateremu od nasprotujočih si principov, spoštovanju ozemeljske celovitosti ali pravici do samoodločbe, dati prednost? Prvi princip teži k ohranitvi *statusa quo*, s tem da ščiti suverenost in enovitost držav, medtem ko drugi daje prednost spremembam, ki lahko pogosto vodijo do razdrobitve države.

1.2. HIPOTEZI

Samoodločba je star in raziskovan koncept, ki je bil v preteklosti pogosto predmet družboslovnih raziskav, pa tudi o Kosovu je veliko napisanega, pa vendar – koncept samoodločbe se spreminja, za kosovsko vprašanje pa se kljub številnim razpravam in naporom še ni našla primerna rešitev. Menim, da je problem zanimivo obravnavati predvsem v luči trenutnih pogajanj in nepredvidljivih dogodkov, kot so smrt kosovskega

predsednika Ibrahima Rugove in smrt bivšega srbskega predsednika Slobodana Miloševića ter nedavni uspešni referendum za neodvisnost Črne gore, ki lahko vplivajo na nadaljnji razvoj in rešitev. V nadaljevanju bom poskušala podati kritično analizo dveh pravnih argumentov oziroma hipotez, ki naj bi opravičili zahtevo Kosova po neodvisnosti:

Hipoteza 1: Kosovo ima pravico do zunanje samoodločbe, ki v obravnavanem primeru izhaja iz grobih kršitev človekovih pravic, storjenih s strani Srbije nad manjšinskim albanskim prebivalstvom.

Hipoteza 2: *De facto* neodvisnost Kosova omogoča tudi njegovo *de jure* neodvisnost.

1.3. STRUKTURA NALOGE IN METODOLOŠKI OKVIR

Za lažje razumevanje je diplomsko delo razdeljeno na tri dele. Prvi del se ukvarja s pravico do samoodločbe, povezavo med samoodločbo, državno suverenostjo in ozemeljsko celovitostjo ter pravico do odcepitve in subjektom samoodločbe. Ta del se ukvarja z razvojem in kodifikacijo prava o samoodločbi, vključno z identifikacijo trenutnega statusa in vloge samoodločbe v mednarodnem pravu. Nadalje se prvi del ukvarja z vprašanjem, kaj pravica do samoodločbe vključuje in katere skupine so upravičene do uporabe te pravice. Drugi del diplomske naloge podaja zgodovinski pregled in razvoj kosovske krize, ki je doživela svoj vrh v intenzivnih Natovih zračnih napadih, hkrati pa skuša predstaviti demografske spremembe na območju Kosova od prve svetovne vojne do danes. Tretji del diplomskega dela skuša odgovoriti na zastavljeni hipotezi. Najprej skušam raziskati, če ima zahteva kosovskih Albancev po svobodni določitvi prihodnjega političnega, ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja mednarodno pravno osnovo, izhajajočo iz grobega kršenja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pri drugi hipotezi skušam dokazati, da trenutna *de facto* neodvisnost Kosova vodi v *de jure* neodvisnost pokrajine. Navedeno trditev skušam dokazati z zgodovinskimi dejstvi in trenutnim dogajanjem na tem območju.

Preučevanje zastavljenega problema narekuje uporabo različnih metod raziskovanja. V diplomskem delu sta najpogosteje uporabljeni metodi analize primarnih in sekundarnih

virov. Najprej sem se seznanila z obstoječimi in dostopnimi viri o izbrani temi, za kar sem uporabila metodo zbiranja virov. Z analizo in interpretacijo primarnih virov sem preučila relevantne dokumente, resolucije, pogodbe in poročila mednarodnih organizacij ter njihovih organov, vpletenih v reševanje krize na Kosovu. Zbrane knjige in članke o obravnavani tematiki sem preučila z analizo in interpretacijo sekundarnih virov. Za seznanitev z zgodovinskim ozadjem in trenutnim dogajanjem krize na Kosovu sem uporabila zgodovinsko razvojno analizo. Z deskriptivno metodo je obravnavana teoretična osnova nasprotujočih si načel, pravice narodov do samoodločbe in pravice držav do ozemeljske celovitosti.

2. KONCEPT SAMOODLOČBE

2.1. RAZVOJ PRAVICE NARODOV DO SAMOODLOČBE

Samoodločba ljudstev je dandanes norma pozitivnega mednarodnega prava. Ni vsebovana zgolj v pogodbenih besedilih, ki zavezujejo samo države pogodbenice, temveč je prevzela značaj občega običajnega mednarodnega prava prek prakse, ki se je razvila po zaslugi OZN. Le-ta ima oporo v sami Ustanovni listini OZN in v nekaterih slovesnih deklaracijah Generalne skupščine OZN. Tudi Meddržavno sodišče je priznalo pravici narodov do samoodločbe vrednost načela občega običajnega prava, kjer je to normo oklicalo za eno od bistvenih načel sodobnega mednarodnega prava (Conforti 2005: 22). Petdeset let po sprejetju Ustanovne listine OZN je Meddržavno sodišče v primeru Vzhodnega Timorja leta 1995 zapisalo (Kumbaro 2001: 8–9): »Načelo samoodločbe je bilo prepoznano s strani Združenih narodov in jurisprudence sodišča /... / in je eno ključnih načel sodobnega mednarodnega prava.«

»Pri razvoju samoodločbe kot političnega načela se upravičeno izpostavlja pomen razvoja demokracije, ker samoodločba pravzaprav ni nič drugega kot eminentno demokratično dejanje, nič drugega kot uresničitev demokratične biti« (Kristan 1990: 5). Kristan (*ibid.* 6) navaja tri vidike obravnavanja pravice do samoodločbe: Leninovo¹ in Wilsonovo²

---

¹ Lenin je pravico do samoodločbe obravnaval v kontekstu celovitosti problemov nacionalnega vprašanja. Kljub prvotnemu nasprotovanju federaciji in samoodločbi z odcepitvijo Lenin postavi načelo politične samoodločbe, to je pravico do svobodne odcepitve in ustanovitve lastne države (Kristan 1990: 6–8). Narod ima torej pravico do odcepitve od obstoječe državne tvorbe, v kateri je živel, in pravico do združitve z drugimi državami kot tudi pravico do svobodnega izbora, oblike vladavine in državne ureditve. Odcepitev naj bi se po Leninovem mnenju vršila na podlagi plebiscita. Nekateri avtorji menijo, da je bil Leninov koncept federacije prehodna oblika k ponovnemu oblikovanju centralistične države. Drugi so prepričani, da je bil Lenin prisiljen opustiti svojo unitarno pozicijo pod pritiskom močnih nacionalnih nasprotovanj, ki so ogrožala obstanek Rusije (Subotić 2004: 5–6). Povedano drugače, za Lenina samoodločba narodov pomeni pravico zatiranih narodov do politične odcepitve, kjer je zatiranje posledica buržoaznega nacionalizma. Samoodločbo je videl kot sredstvo za razredni boj, katerega cilj je združitev vseh narodov v univerzalno socialistično skupnost.

² Wilsonova koncepcija pravice do samoodločbe naj bi bila vsebovana v znamenitih štirinajstih točkah o pogojih za končanje vojne. V točkah naj bi bila po Kristanovem mnenju (1990: 8–10) glede samoodločbe bistvena zahteva, da se vsako spreminjanje meja v Evropi izvede v soglasju in s polnim upoštevanjem volje prizadetih narodov. Vendar pa je potrebno poudariti, da samoodločba v smislu povezave etničnih skupin v politično neodvisne države ni bila nikoli ena izmed Wilsonovih štirinajstih točk. Celo besede samoodločba ne

konceptijo ter konceptijo mednarodnega prava. V diplomskem delu se osredotočam predvsem na konceptijo mednarodnega prava in omenjam ostali dve zgolj v obsegu, ki je potreben za razumevanje mednarodne konceptije.

Ideja samoodločbe izhaja iz reformacije in političnih filozofov sedemnajstega in osemnajstega stoletja. Rousseau je bil eden izmed začetnikov tega koncepta, saj je poudarjal, da se ljudstvo lahko odreče določeni politiki, če so njihove pravice izrabljene. V devetnajstem stoletju je načelo samoodločbe, ker je bilo eksplicitno demokratično, izzivalo obstoječe meje in teritorialni *status quo*. Po razpadu Sovjetske zveze so mnogi narodi zahtevali pravico do samoodločbe in še danes se pojavljajo zahteve po uveljavitvi te pravice v državah, ki so nasledile multinacionalne tvorbe. »Načelo samoodločbe je bilo eno najbolj vplivnih idej v devetnajstem in dvajsetem stoletju; bilo je klic k uporabi proti državam, prav tako pa je postalo osnova za državno legitimnost, vključeno v mednarodnem pravu« (Anderson 1996: 37).

Mednarodna konceptija pravice do samoodločbe se je začela izgrajevati predvsem takrat, ko je bila pravica do samoodločbe sprejeta v Ustanovno listino OZN. Pravica do samoodločbe je od pomembnega revolucionarnega političnega načela dozorela v zavezujoče načelo mednarodnega prava. Odtlej je pravica do samoodločbe sprejeta v vse pomembne dokumente Združenih narodov, kot so že omenjena Ustanovna listina OZN, Deklaracija o zagotovitvi neodvisnosti kolonialnih dežel in narodov (1514 (XV), z dne 14. 12. 1960), Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (2200 (XXI), z dne 16. 12. 1966) in Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov (2625 (XXV), z dne 24. 10. 1970). Zanimivo je, da Splošna deklaracija človekovih pravic (217A (III), z dne 10. 12. 1948) kot ključni dokument človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pravice do samoodločbe sploh ne omenja. Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi pa je leta 1975 sprejela še en pomemben dokument povezan s samoodločbo narodov, to je Helsinško sklepno listino.

---

najdemo v njegovem govoru iz leta 1919. Wilson je povezal koncept, ki ga danes imenujemo samoodločba, z idejo demokratičnega vladanja, kar sodobni strokovnjaki razumejo pod konceptom notranje samoodločbe.

Ustanovna listina OZN kot temeljni dokument mednarodne skupnosti in mednarodnega prava omenja pravico do samoodločbe v dveh členih, in sicer v členu 1(2)³ med cilji OZN v prvem poglavju o ciljih in načelih ter v 55. členu⁴ devetega poglavja o mednarodnem ekonomskem in socialnem sodelovanju. Posredno se na načelo samoodločbe nanašata še 73. člen o nesamoupravnih ozemljih ter 76. člen v poglavju o mednarodnem skrbniškem sistemu.

Deklaracija o zagotovitvi neodvisnosti kolonialnih dežel in narodov (v nadaljevanju Deklaracija o odpravi kolonializma) iz leta 1960, ki je bila sprejeta v kontekstu dekolonizacije, obravnava samoodločbo v smislu takojšnje odcepitve. Vendar pa prihaja od tedaj do nenehnih nestrinjanj glede uporabnosti koncepta v nekolonialnih okoliščinah. »S tem ko Deklaracija o odpravi kolonializma izpostavljenost naroda tujemu podjarmljenju smatra za negacijo temeljnih pravic človeka, daje pravici do samoodločbe novo dimenzijo: poleg političnega in pravnega načela je v njo vgrajen element humanizma, temeljnih svoboščin in pravic človeka« (Kristan 1990: 11). Moramo pa omeniti, da deklaracija vsebuje tudi t.i. 'protiodcepitveno klavzulo', ki predstavlja omejitev nenadzorovanemu in nepremišljenemu odcepljanju. Deklaracija v omejeni klavzuli govori o ozemeljski celovitosti in nevmešavanju v notranje zadeve držav, ki so že osvobojene, ter držav, v katerih kolonializma ni. Večina pravnih teoretikov sicer meni, da je s sprejemom te deklaracije nastopil trenutek, ko je načelo samoodločbe postalo priznana pravica v mednarodnem pravu, vendar pa je bila deklaracija sprejeta z namenom doseči neodvisnost in samostojnost kolonij in ni razširila obsega pravice do samoodločbe tudi na manjšine in prvotne prebivalce znotraj držav.

---

³ V členu 1(2) Ustanovne listine OZN piše, da je eden izmed ciljev Združenih narodov razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru.

⁴ V členu 55 Ustanovne listine OZN piše: »Da bi se ustvarili pogoji za stalnost in blaginjo, ki sta potrebni za mirne in prijateljske odnose med narodi, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, naj se Združeni narodi zavzamejo za: a) zvišanje življenjske ravni, popolno zaposlitev ter pogoje za ekonomski in socialni napredek in razvoj, b) urejanje mednarodnih ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in sorodnih problemov ter mednarodno sodelovanje na kulturnem in prosvetnem področju in c) splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero« (Ustanovna listina OZN).

Leta 1966 sta bili sprejeti dve konvenciji OZN o človekovih pravicah,⁵ ki s svojimi določili, pravno gledano, zavezujeta zgolj pogodbene stranke. Kljub temu pa je njun namen jasen: ustanoviti pravo za celotno mednarodno skupnost in skupaj z drugimi relevantnimi dokumenti oblikovati zavest o tem, da je uresničitev narodov do samoodločbe pogoj za uresničevanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Vsebina samoodločbe je opredeljena kot pravica vsakega ljudstva, da si samo, svobodno, brez tujega vmešavanja določa svoj politični, ekonomski, socialni in kulturni status ter razvoj. Povezanost pravice do samoodločbe s človekovimi pravicami je dobila svojo potrditev prav v teh dveh mednarodnih konvencijah, kjer so določila o pravici do samoodločbe na uvodnem mestu in so razširjena v dveh pomembnih smereh. Prva razširitev se nanaša na opredelitev ekonomske samoodločbe, ki pomeni pravico razpolagati s svojimi naravnimi bogastvi. Druga razširitev pa se nanaša na dolžnost pogodbenih strank, da pomagajo narodom pri uresničitvi pravice do samoodločbe, in dolžnost spoštovati to pravico v skladu z Ustanovno listino OZN (*ibid.*).

Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov (v nadaljevanju Deklaracija sedmih načel)⁶ razširja obseg pravice do samoodločbe, s tem ko trdi, da je lahko implementirana skozi ustanovitev suverene in neodvisne države, pridružitvijo neodvisni državi ali pojavom drugega političnega statusa, ki si ga ljudstvo izbere samo (Halperin 1992: 23). Seveda pa ne smemo pozabiti, da v nadaljevanju poudari ohranjanje ozemeljske celovitosti oziroma da naj pravica do samoodločbe ne bi bila razumljena kot vzpodbujanje dejanj, ki bi v celoti ali deloma porušila ali ogrožala ozemeljsko celovitost ali politično enotnost suverenih, neodvisnih držav, ki se ravnaajo po načelu enakopravnosti in samoodločbe narodov. Pomembno dejstvo za pričujočo razpravo je, da Deklaracija sedmih

---

⁵ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (Resolucija Generalne skupščine 2200 (XXI)) v 1. členu navaja: »(1) Vsi narodi imajo pravico do samoodločbe. S to pravico si prosto določajo svoj politični status in prosto zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj. (3) Države članice te konvencije, všteti tudi tiste države, ki so odgovorne za upravo nesamostojnih ozemelj in ozemelj pod skrbništvom, so dolžne pomagati narodom, da uresničijo pravico do samoodločbe, in spoštovati to pravico v skladu z določbami Ustanovne listine OZN.«

⁶ Prvi odstavek petega načela Resolucije Generalne skupščine 2625 (XXV) se glasi: »Po načelu enakopravnosti in samoodločbe narodov, ki je vsebovano v Ustanovni listini OZN, imajo vsi narodi pravico svobodno, brez vmešavanja od zunaj, določiti svoj politični status in se gospodarsko, socialno in kulturno razvijati.«

načel navaja, da se zaščita ozemeljske celovitosti nanaša zgolj na primer, ko vlade držav predstavljajo celotno ljudstvo, ki pripada ozemlju, brez razlikovanja glede na raso, vero ali barvo. Iz navedenega sklepamo, da lahko ljudstvo, ki ni predstavljeno s strani vlade, zahteva pravico do samoodločbe tudi izven kolonialnega konteksta. Spet drugi, na primer Mayall (Halperin 1992: 24) zgoraj zapisani trditvi nasprotujejo, ko pravijo, da se na pravico do samoodločbe manjšine znotraj držav ne morejo sklicevati. Vsekakor pa od sprejetja omenjene deklaracije ni več dvoma o tem, »da je načelo o pravici narodov do samoodločbe del mednarodnega prava« (Petrič 1980: 2).

Pravnost obravnavanega načela pa poleg dikcije v pravkar omenjeni deklaraciji potrjuje tudi praksa držav v OZN in izven njega ter mednarodna judikatura. »/D/anes je načelo o pravici narodov do samoodločbe eno od temeljnih načel mednarodnega prava *de lege lata*« (*ibid.*). Deklaracija sedmih načel torej najceloviteje obravnava vprašanje samoodločbe, saj je v njej, kot pravi Kristan (1999: 12), zgoščeno podana vsebina načela samoodločbe oziroma pravice do samoodločbe in so definirane dolžnosti držav pri uresničevanju teh načel. V deklaraciji je jasno povedano, da imajo vsi narodi na podlagi načela enakopravnosti in samoodločbe narodov iz Ustanovne listine OZN pravico, da brez zunanjega vmešavanja svobodno določajo svoj politični status in uresničujejo svoj gospodarski, družbeni in kulturni razvoj. Vsaka država pa je dolžna, da v skladu z Ustanovno listino OZN spoštuje to pravico, da sama ali z drugimi državami podpira uresničevanje načela enakopravnosti in samoodločbe narodov ter daje pomoč ZN za uresničitev teh načel. Deklaracija izrecno določa, da ustanovitev suverene in neodvisne države, svobodna združitev z neko neodvisno državo in pripojitev k njej ali nastanek kakršnegakoli drugačnega političnega statusa, ki ga svobodno določi neki narod, postavlja obliko uresničitve pravice do samoodločbe tega naroda. Omenjena deklaracija prav tako izjavlja, da načela Ustanovne listine OZN, ki so vsebovana v tej deklaraciji, predstavljajo temeljna načela mednarodnega prava.

Pravica vsakega naroda do samoodločbe je bila vključena tudi v Helsinško sklepno listino iz leta 1975 na zasedanju Konference za varnost in sodelovanje v Evropi z zapisom sedmega in osmega načela, kjer piše, da imajo po načelu enakopravnosti in pravice narodov

do samoodločbe vsi narodi zmeraj pravico, da popolnoma svobodno, kadarkoli in kakor želijo, določajo svoj notranji in zunanjepolitični status, brez vmešavanja od zunaj, in da po svoji volji uresničujejo svoj politični, gospodarski, družbeni in kulturni razvoj. V nadaljevanju Helsinške listine je zapisano, da je pravica do samoodločbe posebnega pomena, ker je njena uresničitev pogoj za učinkovito zagotavljanje in spoštovanje posameznih človekovih pravic ter za vzpodbujanje in učvrstitev teh pravic. »Pravica do samoodločbe torej ni vezana na odobritev ali soglasje nikogar: to je pravica vsakega naroda, da poseže po njej, če smatra, da je to v njegovem interesu« (*ibid.* 188). Pomemben komentar o teh sporazumih je podal Capotorti leta 1979, ki je predstavil samoodločbo kot osnovno človekovo pravico, ker vse ostale izhajajo iz nje (Anderson 1996: 42).

Človekove pravice so ključnega pomena pri razjasnitvi in uporabi pravice do samoodločbe. Razvoj pravice do samoodločbe je del poskusov mednarodne skupnosti, da izbriše državno zatiranje posameznikov in skupin. Pravica se je razvila v kontekstu povečane mednarodnopravne zaščite človekovih pravic in univerzalnega sprejetja držav, da je vzpodbujanje in zaščita vseh človekovih pravic legitimna skrb mednarodne skupnosti. Dejansko je bila samoodločba razjasnjena kot človekova pravica v pogodbah in drugih mednarodnih dokumentih, povezanih s človekovimi pravicami. Danes se pravica do samoodločbe nanaša na vsa ljudstva in vsa ozemlja, ne samo na kolonialna ozemlja in na vsa ljudstva znotraj neke države. Pravica do samoodločbe se razširja na vsa ljudstva, ki trpijo zaradi zatiranja, podrejanja, dominacije in izkoriščanja s strani drugih (McCorquodale 1996: 9–10, Petrič 1980: 3).

»Samoodločba je v mednarodnem pravu opredeljena kot človekova pravica« (McCorquodale 1996: 25). Gre za eno temeljnih načel sodobnega mednarodnega prava z značilnostmi *ius cogens* (Petrič 1980: 2, Bartkus 1999: 70). Zgoraj omenjeno pa potrjuje tudi univerzalnost načela. Celo papež, močan nasprotnik liberalizma in nacionalistične ideologije v devetnajstem stoletju, je postal širokosrčen podpornik tega načela. Janez Pavel II. je na obisku na Poljskem leta 1979 izjavil, da imajo vsa ljudstva pravico do svoje domovine, kulture, svobode in samoodločbe (Anderson 1996: 42–3).

Pravica do samoodločbe je univerzalna tudi v časovnem smislu. »Ta pravica je trajna, neodtujljiva in ponovljiva« (Petrič 1980: 4). »Ideja, da naj ima ljudstvo pravico svobodno določati svoj politični status, je do začetka dvajsetega stoletja postala prepričanje po vsej Evropi in Združenih državah Amerike« (Musgrave 1997: 13). Vendar pa ne smemo pozabiti, da se sama percepcija samoodločbe precej razlikuje med državami Zahodne in Vzhodne Evrope. »V Srednji in Vzhodni Evropi je koncept samoodločbe zrasel iz fenomena nacionalizma. Narod je bil v splošnem opredeljen kot vključujoč vse tiste, ki delijo enake etnične, jezikovne in verske značilnosti. Samoodločba v Srednji in Vzhodni Evropi se je pojavila vedno, ko je bil določen narod sposoben ustvariti svojo nacionalno državo, npr. državo, katere politične meje sovpadajo z geografsko razdelitvijo naroda ali etnične skupine. /... / Ker sta Srednja in Vzhodna Evropa vsebovali veliko število etničnih skupin, ki so bile med seboj pomešane, so nacionalne države, ki so bile ustanovljene, neizogibno vsebovale narodne manjšine, npr. tiste, ki pripadajo drugim etničnim skupinam in ne prevladujoči. Te narodne manjšine so bile videne kot anomalije znotraj nacionalne države, kar je pripeljalo do trajnih trenj med večino in manjšinami znotraj takšnih držav« (*ibid.*).

Od dekolonizacije do velikih političnih sprememb v Vzhodni Evropi ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let problem samoodločbe v mednarodnih odnosih in mednarodnem pravu ni imel posebnega pomena. Potem ko so se v duhu samoodločbe od ideološko-političnega bloka osvobodile države Vzhodne Evrope, se je istočasno pojavila selektivna razlaga principa, ki je na plan prinesla njegove slabosti in pomanjkljivosti (Lutovac 1998). Sklenemo lahko torej z izjavo, da je »/n/ajvečja pomanjkljivost odgovora mednarodne skupnosti na zahtevo po samoodločbi pomanjkanje konsenza o razumnem nizu principov, ki jih mora gibanje za samoodločbo izpolniti, preden se mu odobri podpora ali priznanje« (Halperin 1992: 84). Obstoje jasno definiranih kriterijev bi namreč olajšal razpravo o tem, komu podeliti pravico do samoodločbe in komu jo zavrniti. Posledično pa »/n/i lahko določiti, kakšna je natančna vsebina načela samoodločbe ljudstev kot pravnega načela, saj gre med drugim za normo, ki se še razvija« (Conforti 2005: 22). Konec hladne vojne pa je kljub temu pokazal, da so avtorji, ki se ukvarjajo s konceptom samoodločbe, pričeli samoodločbo interpretirati na manj konvencionalen in statičen način.

Ker natančnih pravil o upravičenosti samoodločbe zaradi specifičnosti posameznih situacij ni mogoče določiti, se je potrebno zanesti na prakso držav, kjer pa pogosto prevladajo izključno politične odločitve. Kljub delni nenaklonjenosti pa je v zadnjih letih praksa pokazala, da uresničevanje samoodločbe po obdobju kolonizacije ni zamrlo. Nasprotno, v zadnjih desetletjih je primerov uresničevanja pravice do samoodločbe vedno več, na kar kaže povečanje števila članic OZN. Dunajska deklaracija, sprejeta leta 1993 na Konferenci ZN o človekovih pravicah, predstavlja nov korak naprej v primerjavi z Deklaracijo o odpravi kolonializma, ki sveto varuje ozemeljsko celovitost držav. Dunajska deklaracija sicer ni mednarodnopravno obvezujoč dokument, kljub temu pa kaže na *opinio juris*, ki lahko včasih celo prevlada nad prakso držav. Po letu 1993 se je pravica do samoodločbe razširila na večje skupine upravičencev, saj govori o uresnitvi pravice tudi v primeru, ko vlada ne predstavlja celotnega ozemlja brez kakršnegakoli razlikovanja.

2.2. PRAVICA DO ODCEPITVE

V politični sferi se vsebina načela pravice do samoodločbe izraža kot pravica do odcepitve, to je vzpostavitve neodvisnega političnega statusa, pravice do združitve oziroma pridružitve ter razne oblike tako imenovane notranje samoodločbe. Pravica samoodločbe se torej pojavlja v dveh oblikah, tako imenovani zunanji in notranji obliki. Notranja samoodločba pomeni »uveljavitev volje naroda glede njegovega političnega statusa in tudi glede gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja znotraj obstoječe države« (Kristan 1990: 12). Pod zunanjo samoodločbo pa se razume »preureditev obstoječe države, pomeni uresničitev političnega statusa zunaj obstoječe države /.../ in se uresniči z odcepitvijo oziroma izstopom iz obstoječe države« (*ibid.*). Pravica do zunanje samoodločbe torej vključuje pravico do odcepitve in tudi pravico do združitve.

Vsekakor samoodločbe ne moremo enačiti z odcepitvijo. »Pravica do odcepitve je imanentna, bistvena vsebina pravice do samoodločbe. Brez pravice do odcepitve pade sam pojem samoodločbe, ker mu manjka njegova bistvena komponenta« (*ibid.* 13). Zahteva po zunanji samoodločbi je največja, ko ni pogojev in konsenza o uresnitvi notranje samoodločbe. Zahteva po odcepitvi je torej pogosto »posledica konfliktnega položaja v

državi, kar je navadno posledica predhodnega narodnostnega, verskega ali drugačnega zatiranja, nasilja in grobe diskriminacije, nespoštovanja človekovih pravic ipd.« (Petrič 1980: 9).

»Odcepitev je antiteza ozemeljske celovitosti. Dogodi se, ko se del neodvisne države ali nesamoupravnega ozemlja loči od celote z namenom postati neodvisna država. Etnična samoodločba namiguje na možnost samoodločbe, saj če je etnična skupina opredeljena kot ljudstvo, potem ima pravico določiti svoj politični status. Pri uporabi te pravice se lahko skupina odloči odcepiti od države, katere del je, z namenom ustanoviti svojo lastno nacionalno državo. Etnična samoodločba zatorej predstavlja grožnjo neprekinjenemu obstoju držav in jo je mednarodna skupnost posledično zavračala« (Musgrave 1997: 181). ZN in druge organizacije s tem namenom še vedno dajejo prednost ozemeljski celovitosti in ne vzpodbujajo odcepitve.

Seveda obstajajo okoliščine, v katerih se lahko pojavi pravica do odcepitve. Dodatno k že tradicionalno sprejetim okoliščinam – za ljudstva pod kolonialno ali tujo dominacijo ali pod rasističnimi režimi – številni mednarodni pravniki menijo, da lahko ljudstva, ki jim je odvzeta vsaka smiselna notranja samoodločba, kot zadnji izhod zahtevajo uresničitev zunanje samoodločbe oziroma odcepitve. Vendar pa ne smemo pozabiti, da je uspeh teh zahtev precej odvisen od pripravljenosti mednarodne skupnosti, da ta ozemlja prizna (Kumbaro 2001: 29). Po drugi strani pa mnogi avtorji še vedno zanikajo pravico do odcepitve kot sestavnega dela načela pravice narodov do samoodločbe (Baehr 1999: 54).

Deklaracija sedmih načel opravičuje odcepitev zgolj v primerih, ko vlada ne predstavlja celotnega prebivalstva. Omenjena deklaracija zagotavlja ozemeljsko celovitost državam, ki predstavljajo celotno ljudstvo, živče v državi, in ne zgolj njegovega dela. »/V/ odsotnosti tega je odcepitev dovoljena za tisti del prebivalstva, ki ni predstavljan s strani vlade« (Musgrave 1997: 188). Nekateri avtorji pravico do odcepitve interpretirajo precej ozko, saj menijo, da so samo izjemno rasistični režimi lahko kvalificirani kot nereprezentativni. Iz tega sledi, da pomanjkanje predstavljanja na etničnem temelju ne predstavlja zadostnega

pogoja za odcepitev. Spet drugi interpretirajo omenjen odstavek bolj široko. Njihova teza temelji na prepričanju, da nasilje in zatiranje legitimizirata odcepitev (*ibid.*).

Buchanan (Valadez 2001: 222–5) je prepričan, da je odcepitev upravičena, če gre za odgovor na resne kršitve človekovih pravic. »/Č/e gre za edini možni način preprečiti genocid etnokulturne skupine« (*ibid.*). Omenjeni avtor pa postavlja dodatne zahteve, ki bi naj bile izpolnjene v primeru odcepitve: pogajanje o dvostranskem sporazumu glede plačila nacionalnega dolga, delitev državne posesti, demarkacija meje. Hkrati pa mora odcepitvena stran zagotoviti osnovne pravice manjšinam, ki bodo zaživele v novo nastali državi.

Odcepitev vsekakor ni idealna oblika samoodločbe. Pogosto je nasilna, predstavlja lahko grožnjo miru in varnosti. Kljub temu pa je odcepitev lahko veljaven odgovor v določenih situacijah, ki so same po sebi grožnja notranji ali mednarodni varnosti. Seveda bo vsak poskus razširitve pravice do samoodločbe doživel upor v še vedno statičnem sistemu. Pravica držav do ohranitve ozemeljske celovitosti je zapisana v Ustanovni listini OZN in je prav tako kot samoodločba narodov del občega običajnega mednarodnega prava (Simpson 1996: 54–6). Če sklenemo, je moč pritrditi Buchheitu (Petrič 1980: 12), ki trdi, da »trenutno ni mednarodnega konsenza glede pravice do odcepitve v okviru načela o pravici narodov do samoodločbe.« Vendar pa, kot pravi Heraclides (1992: 399), »je možno opaziti slabljenje obstoječega tabuja proti odcepitvi, znaki pojavljajoče paradigme se premikajo, medtem ko mednarodni sistem na odcepitev ne bo več gledal kot na nekaj nepredstavljivega.«

2.3. PRAVICA DRŽAV DO OZEMELJSKE CELOVITOSTI

V mednarodnem pravu vsekakor obstaja problem pravice do odcepitve, in sicer v razmerju do načela, to je načela ozemeljske celovitosti držav. »V konkretnih primerih lahko pride do zoperstavljanja dveh načel mednarodnega prava: pravice do samoodločbe (to načelo je v korist naroda) in načela ozemeljske celovitosti države (to načelo je v korist države)« (Kristan 1990: 13).

Člen 2(4) Ustanove listine OZN⁷ jasno poudarja pomembnost ozemeljske celovitosti in nedotakljivosti meja, vendar pa »/k/o se kratijo pravice nekega naroda in njegovi vitalni interesi, je treba dati prednost pravici do samoodločbe pred načelom ozemeljske celovitosti države, torej prednost varstvu naroda pred varstvom države« (*ibid.*). Valadez (2001: 222–3) meni, da v primerih, ko država izvaja genocidne politike nad določeno etnično skupino prevladajo zahteve po odcepitvi. Kot resne kršitve avtor omenja omejevanje pravice do demokratične vlade, enakosti v gospodarskih priložnostih, varnosti in svobode. Zanikanje teh pravic pa se mora pojavljati sistematično in v širokem obsegu. Etnokulturna skupina je torej upravičena do odcepitvenih zahtev v primerih, ko ji država sistematično zanika volilne pravice, dovoljuje pogrome in izvaja politike, ki diskriminatorno razdeljujejo gospodarske vire in ugodnosti.

Kot lahko opazimo, se na odcepitev ne gleda več s tako veliko stopnjo antipatije kot v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je takratni generalni sekretar OZN U Thant obsodil tovrstno prakso. To sovпада z izjavo kasnejšega generalnega sekretarja Boutrosa - Boutrosa Ghalija, ki je v enem izmed svojih govorov izjavil, da je »čas absolutne in izključne suverenosti minil /... / in je zatorej potrebno posvečati več pozornosti potrebam bolj ranljivih skupin v družbi« (McCorquodale 1996: 11). Hkrati pa je isti generalni sekretar v zvezi s pravico do samoodločbe izjavil, da »Združeni narodi niso zaprli vrat. Toda če bi vsaka etnična, verska ali jezikovna skupina zahtevala državnost, ne bi bilo konca razdrobljenosti in posledično bi bili mir, varnost in gospodarsko blagostanje za vse težje dosegljivi« (Brown 2005: 249).

Pomembno je, da pri definiranju načela samoodločbe in koncepta ljudstva ni prevelikih omejitev. Preveč ozka in konkretna definicija ljudstva bi lahko oropala koncept samoodločbe njegove učinkovite narave. Iz tega lahko sklepamo, da država, ki dovoljuje vsem ljudstvom svobodno odločitev glede svojega političnega statusa ter gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja, lahko zahteva zaščito svoje ozemeljske celovitosti in v ta namen omeji pravico do samoodločbe. To pomeni, da je omejitev pravice do samoodločbe

---

⁷ Člen 2(4): »Vsi člani naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov.«

mogoča zgolj takrat, ko vlada predstavlja celotno prebivalstvo svoje države in skladno izvaja notranjo samoodločbo. Ohranitev ozemeljske celovitosti je zaželena vrednota, če pomislimo na uničljive posledice kršitve te celovitosti. Vendar pa je pomembno, da ne pozabimo izvirnega pomena omenjenega koncepta, ki naj bi bil zaščita interesov ljudstev na danem ozemlju. Koncept ozemeljske celovitosti je lahko glede na povedano smiselno zgolj tako dolgo, dokler izpolnjuje svoj namen za vse dele prebivalstva (Simpson 1996: 54, McCorquodale 1996: 19).

Splošni okvir, kdaj prevlada pravica do samoodločbe nad ozemeljsko celovitostjo, je v osnovi podan. To je, kadar bi bil v določeni državi onemogočen obstoj kakega naroda z grobo politiko zanikanja temeljnih človekovih pravic, diskriminacijo, genocidom ali apartheidom. V tem primeru ne more biti dvoma, da mora prevladati načelo o pravici do samoodločbe, torej narod in človek, pa tudi če bo ogrožena državna integriteta in potisnjeno ob stran načelo ozemeljske celovitosti. Mednarodni pravniki torej ne zanikajo pravice do odcepitve popolnoma, vendar poudarjajo pomembnost načela ozemeljske celovitosti. Nobeno od teh načel, tudi načelo o spoštovanju integritete držav, ni absolutno načelo in ga zato ni moč uresničevati do te mere, da bi se popolnoma zanikala druga enakovredna načela mednarodnega prava (Petrič 1980: 14–5).

Če povzamemo, niti samoodločba niti ozemeljska celovitost oziroma suverenost niso absolutne pravice. Vsaka izmed njih je omejena z drugimi pravicami in mednarodnimi dolžnostmi. Mednarodno pravo torej ne prepoveduje niti ne priznava pravice do odcepitve, hkrati pa ne opredeljuje pogojev, pod katerimi bi bilo možno odcepitev sploh obravnavati kljub še vedno pomembni ozemeljski celovitosti.

2. 4. MANJŠINE IN PRAVICA DO SAMOODLOČBE

Ključnega pomena za našo razpravo je, kdo so tisti subjekti, ki se lahko sklicujejo na pravico do samoodločbe. Večina mednarodnih dokumentov omenja pravico vseh ljudstev do samoodločbe. To vsekakor niso zgolj države. Skozi zgodovino se je razvila praksa, da se kot subjekt samoodločbe smatra narod kot narodnostna, etnična in jezikovna skupnost. V

obdobju dekolonizacije so bili nosilci pravice predvsem ljudstva kolonialnih teritorijev, vendar pa lahko najdemo tudi primere, ko je narodnostni, etnični, jezikovni ali verski vidik odločilen (Petrič 1980: 5).

Kljub temu, da je izjemno težavno definirati kdo so ljudstva, ki so upravičena do samoodločbe, obstajajo določeni kriteriji, s katerimi se bolj ali manj strinjajo vsi strokovnjaki. Prvi kriterij je obstoj etnične skupine, povezane s skupno zgodovino. Nadalje je pomemben obstoj subjektivnega elementa, torej samoidentifikacije z določeno skupino, ter želja po ohranjanju kulture in tradicije te skupine. Dodaten kriterij, ki se pojavlja, je obstoj dokaza o tesni povezavi skupin z določenim ozemljem. Seveda pa mora biti prej zadoščeno še nekaterim drugim pogojem, kot so npr. ustrezna kompaktna naseljenost, ekonomski in geografski pogoji, učinki na širšo mednarodno skupnost in državo, zoper katero je samoodločba naperjena, preden lahko rečemo, da je skupina upravičena do pravice do samoodločbe.

»V pripravljanih delih obeh paktov o človekovih pravicah se samoodločba nanaša na vsa ljudstva. V ta namen je bilo predlagano, da beseda pomeni vsa ljudstva v vseh državah in na vseh ozemljih, ne glede na to, ali so neodvisna, skrbniška ali nesamoupravna, velike strnjene skupine, etnične, verske ali jezikovne manjšine ali rasne enote, ki poseljujejo dobro definirana ozemlja« (Kumbaro 2001: 25). Podobno meni Petrič (1980: 6): »Pretežni del sodobne doktrine, zlasti seveda tisti del, ki ne enači samoodločbe z dekolonizacijo, pa pojmuje nosilca samoodločbe širše, tako da vključuje tako 'narode' kot kolonialna in druga 'ljudstva'. /... / Torej tako narodnostno, etnično, jezikovno ipd. opredeljene skupnosti, kot tudi v tem smislu neopredeljene, vendar pa politično koherentne skupnosti. Torej je nosilec samoodločbe prebivalstvo določenega teritorija, čigar meje so bodisi politično ali pa narodnostno, etnično, jezikovno ipd. opredeljene.«

Vprašanje, ki je ključnega pomena za našo razpravo, je, ali imajo manjšine pravico do samoodločbe in posledično pravico do njene skrajne oblike, to je odcepitve. Med strokovnjaki obstajajo različna mnenja glede manjšin in njihove pravice do samoodločbe. Rečemo lahko, da večina avtorjev manjšinam zanika omenjeno pravico. Kljub temu pa

številni avtorji menijo, da imajo to pravico »narodi, ki se nahajajo na dobro definiranem ozemlju, kjer morajo tvoriti večino« (Dinstein v Devetak 1989: 236–7).

Za namen pričujočega diplomskega dela bomo uporabili naslednje definicije manjšin, ki so relevantne tudi za proučevanje albanskega dela prebivalstva na Kosovu. Gre za »skupino ljudi znotraj države, ki prebiva na ozemlju te države in so njeni državljani; ohranja dolgoročne, tesne in trajne vezi s to državo; ima različne etnične, kulturne, verske in jezikovne značilnosti; je zadostno predstavljena, vendar številčno manjša od preostalega prebivalstva te države ali regije te države; je motivirana s skrbjo ohraniti tisto, kar oblikuje njeno skupno identiteto, vključno z njeno kulturo, njenimi tradicijami, njeno vero ali njenim jezikom« (Svet Evrope 1993: Priporočilo 1201).

Naslednjo precej znano definicijo manjšine je podal Capotorti (Beahr 1999: 55), ki manjšino definira kot »/s/kupino, manjšo v številu kot preostalo prebivalstvo v državi, v nevladajočem položaju, katere člani – državljani te države – se razlikujejo po etničnih, verskih ali jezikovnih značilnostih, ki so različne od preostalega prebivalstva in ki izkazujejo, četudi molče, čustva solidarnosti, ki so usmerjena k ohranitvi njihove kulture, tradicije, vere in jezika.«

McCorquadale (1996: 23–4) razmišlja o povezavi med subjektom samoodločbe in človekovimi pravicami. Zahteva po sklicevanju na pravico do samoodločbe se načeloma pojavi tam, kjer so kršene človekove pravice in temeljne svoboščine. Kljub temu da še vedno ne obstajajo mednarodnopravne definicije upravičencev pravice do samoodločbe, je mednarodno pravo uspelo pojasniti, kdo so žrtve kršenja človekovih pravic. Prav ta razjasnitev bi se lahko po McCorquadaleovem mnenju prenesla na pojmovanje pravice do samoodločbe. Tisti, ki se pritožujejo, da so žrtve kršenja človekovih pravic in s tem tudi pravice do samoodločbe, so hkrati tudi žrtve nedemokratičnosti in so jasno upravičeni do varstva teh pravic. S tem bi opredelitev naroda postala predmet proceduralne narave in bi v kontekstu varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin izgubila svojo težo.

»Ustanovitev nove suverene države kot posledica samoodločbe za manjše družbene skupine bi morala biti 'zadnji izhod', ko (1) so bila vsa ostala sredstva in družbeni mehanizmi znotraj obravnavane države preizkušeni in so se izkazali kot neučinkoviti za namene zaščite, obstoja in razvoja identitete stabilnih družbenih skupin in človekovih pravic njihovih članov na enakopravni osnovi; (2) je bilo na osnovi mednarodnih standardov dokazano, da takšna zagotovila ali mehanizmi ne morejo biti vzpostavljeni v dani družbi in državi, v razumnem času in brez ogrožanja identitete teh skupin ali temeljnih pravic njihovih članov; (3) je bila uporabnost vseh ostalih oblik realizacije samoodločbe preučena in preizkušena brez uspeha« (Rudintsky 1996: 79). Kot bomo videli v naslednjem poglavju, ki se ukvarja z zgodovinskim razvojem krize na Kosovu, je bil v večji meri, z ozirom na zahteve kosovskih Albancev, izpolnjen vsak izmed zgoraj naštetih kriterijev, ki bi naj omogočili odcepitev manjšine.

Mednarodno pravo seveda prepoznava vrsto sredstev, ki segajo od zaščite pravic posameznika do manjšinskih pravic. Na določeni točki neprimerno državno ravnanje postane mednarodna skrb, ki se lahko izraža kot mednarodna zahteva po manjšinskih pravicah, predlog za regionalno avtonomijo ali gospodarsko neodvisnost. Končno pa lahko vključuje tudi mednarodno legitimacijo pravice do odcepitve kot sredstva samopomoči prizadete skupine. Države torej morajo zadovoljiti naraščajoče zahteve etničnih skupin po avtonomiji in v določenih primerih celo zahtevo po odcepitvi. Te zahteve lahko pripeljejo do odprtih konfliktov, v katerih ozemeljska dimenzija igra pomembno vlogo (Csurgai n.d., Buchheit v Musgrave 1997: 188–9).

Priznanje Bangladeša kot neodvisne države s strani ZN kaže na to, da 'teorijo zatiranja' lahko uporabimo kot veljaven temelj za odcepitev.⁸ Vprašanje, ki se pri tem postavlja, pa je, kaj pravzaprav predstavlja zatiranje in kaj je zadostna stopnja zatiranja, ki posledično omogoča odcepitev zatiranega dela prebivalstva. V nadaljevanju bo predstavljenih nekaj

---

⁸ Leta 1971 je Varnostni svet ZN priznal odcepitev Vzhodnega Pakistana od Pakistana, ko je le-ta, po državni vojni, oblikoval Ljudsko republiko Bangladeš. Odcepitev je bila priznana, ko je bila že *fait accompli*. V primeru, da Varnostni svet ne bi priznal Bangladeša, bi s tem vzpodbudil ponovno vojno med Indijo in Pakistanom in s tem spregledal pakistansko neobzirno ravnanje s staroselskim ljudstvom. (Shehadi 1993: 19) Omenjena situacija je oblikovala ozračje, strpno do odcepitve, ter odcepitev priznala kot del mednarodnega prava v primernih okoliščinah (Marusich-Blancarte 2005: 7).

najpogostejših kriterijev, ki jih avtorji predpostavljajo, da določeno ravnanje lahko razumemo kot zatiranje. »Način, kako določimo izjemno pomanjkanje človekovih pravic skupine, vključuje pregled, v kolikšni meri skupina trpi zaradi podjarmljanja, prevlade in izkoriščanja vzajemno z razsežnostjo, v kateri je posameznim članom odvzeta priložnost sodelovanja v procesih političnega odločanja zaradi njihove skupinske identifikacije« (Musgrave 1997: 191). Kamenu (*ibid.*) navaja podobno razlago: »na osnovi trdnih empiričnih dokazov člani odcepitvene skupine ne morejo več živeti v miru in varnosti ali izpolnjevati svojih legitimnih individualnih prizadevanj znotraj širše politične skupnosti /... / . A da bi bila ta trditev verjetna, mora biti dokazano, da so bile s strani dominantne večine izrabljene ali zavrnjene že vse politične ureditve za zagotavljanje samoodločbe prizadete skupine, izključujoč pravico do samostojnosti.« »Vprašanje o pravici manjšin do odcepitve je bilo omenjeno tudi v okviru razprave, v kateri se je oblikoval člen 1 obeh konvencij OZN o človekovih pravicah. Slišati je bilo sicer posamezna mnenja v prid pravici manjšin do samoodločbe (vključno z odcepitvijo), toda tudi ta so pravico manjšin do odcepitve pogojevala s stanjem, v katerem politične, ekonomske, narodnostne ali kulturne pravice niso zagotovljene« (Petrič 1980: 18).

»Politična odcepitev je popolno nasprotje integracije. Običajno se manjšine odločijo za takšno akcijo v primerih, ko so brez uspeha poskušale na druge načine uveljaviti svoje pravice. /... / Odcepitev je najbolj kontroverzna in sumljivo manjšinsko pravo. Gre za izjemno nepopularno idejo, saj ogroža življenje države in javni red« (O'Brian v Devetak 1989: 246). Manjšine se načeloma ne obrnejo k odcepitvi z vsemi njenimi nevarnostmi, dokler ni pritisk, ki se izvaja nad njimi, neznosen in dokler tega ne dovoljujejo tudi drugi pogoji, ki so za to potrebni (številčnost manjšine, ozemlje, diplomatske okoliščine in podobno). Nobena manjšina običajno ne bo delovala v smeri odcepitve, če se v celoti ali delno ne znajde v brezizhodnem položaju. Načelo spoštovanja ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti bi torej postalo neuporabno v primerih, ko gre za narod, ki se mu negira sodelovanje pri izvajanju oblasti, predvsem na področjih ključnega pomena za njihovo življenje in razvoj. »Takemu narodu bi bilo težko negirati pravico, da skozi odcepitev ohrani svojo kulturo« (*ibid.* 248).

Singler (*ibid.*) meni, da »odcepitev za zdaj v mednarodnem pravu ni dovoljena«. Po njegovem mnenju 'razbijanje' države ne more biti pravo. Manjšinsko pravo ne vključuje, razen na individualni osnovi, pravice do odcepitve. »Samo neposredna in resna grožnja življenju /... / lahko opraviči skupinski upor proti ustavnim oblastem« (*ibid.*). Manjšina bi torej teoretično imela pravico, da ohrani pravico do odcepitve, če bi lahko na ustrezen način utemljila svoj status naroda, kot tudi trditev, da se nad njo izvaja represija in da se negira njena demokratična udeležba v državi, v kateri živi. V tem primeru ozemeljska celovitost ne bi mogla biti popolna obramba pred zahtevo manjšine po odcepitvi. Kljub pravici do ozemeljske nedotakljivosti suverenih držav in prepovedi vmešavanja v notranje zadeve držav pa je pogosto nemogoče, da se bo zatirani del prebivalstva lahko odcepil brez zunanje intervencije. Manjšina, ki so ji odvzete temeljne človekove pravice in svoboščine znotraj države, se brez zunanje pomoči namreč bori proti sovražnikovi sili, ki je močnejša tako v številu kot vojaški sili.⁹

»Ko se v življenju zastavi vprašanje ali obstoj določene države ali obstoj v njej živečega naroda, ne more biti dvoma, da, gledano tudi z vidika mednarodnega prava, mora prevladati obstoj naroda, obstoj ljudi. Čeprav formalno, predvsem pravo med državami, je tudi mednarodno pravo v svoji osnovi pravo v službi ljudi, ne njihovih institucij« (Petrič 1980: 15). Večina že omenjenih avtorjev manjšinam ne priznava pravice do odcepitve. Mnenja so sicer deljena, samo načelo pa se še razvija, a kljub temu lahko iz navedenega ugotovimo, da tudi strokovnjaki, ki zavračajo odcepitev manjšin, dopuščajo to pravico v primerih fizičnega in kulturnega genocida nad pripadniki manjšinskega prebivalstva. Rizman (Marič 2003: 24) kot eden redkih avtorjev podpira pravico do odcepitve narodov in manjšin, ko pravi, da je njihova neodtujljiva pravica, da se 'dokopljejo' do države. Vse pogosteje se pojavlja mnenje, da se zahteva po odcepitvi lahko pojavi in je dejansko tudi upravičena, ko si manjšina ne more po drugi poti zagotoviti obstoja in se izogniti diskriminaciji.

Kljub pretežni nenaklonjenosti do priznavanja pravice do samoodločbe manjšinam se poraja vprašanje ali res nikoli ne nastopi stanje, ko utegne biti zahteva manjšine po

---

⁹ Bangladeš ne bi mogel doseči neodvisnosti brez indijske intervencije. Podobno je bila potrebna na Kosovu intervencija mednarodne skupnosti z namenom ustavitve grobega kršenja človekovih pravic kosovskih Albancev.

odcepitvi legitimna. Ne smemo pozabiti, da je v obdobju po hladni vojni vedno pomembneje pri zahtevah po samoodločbi upoštevati tudi spoštovanje človekovih in manjšinskih pravic ter zavezanost države demokratičnim procesom. Soglašam z avtorji, ki menijo, da se pravica do odcepitve prizna manjšinam takrat, ko je zaradi odnosa neke države nasproti manjšini v bistvu ogrožen njihov narodnostni, etnični, kulturni ali celo fizični obstoj. Kot se sprašuje Petrič (1980: 19), »ali je res manjšina dolžna samomorilsko vztrajati v mejah države, ki ji streže po življenju?« Seveda gre v teh primerih za ekstremne situacije, grobo nasilje, sistematične genocidne ali raznarodovalne politike ter etnično čiščenje, ki bi moralo legitimizirati zahtevo manjšine po pravici do odcepitve.

Pri naši razpravi o pravici manjšin do samoodločbe pa nikakor ne moremo mimo vprašanja, kaj storiti z manjšinami, ki že imajo svojo matično državo in želijo ustanoviti novo državno tvorbo. Pojavi se dilema, ali tudi manjšinam, za katere se že zavzema njihova matična država, dopustiti, da ustanovijo svojo lastno državo. V strokovni literaturi ni moč zaslediti ločevanja med manjšinami z matično državo in brez nje ter njihovo pravico do samoodločbe. Ali imajo potemtakem manjšine z matično državo (v obravnavanem primeru kosovski Albanci) manjšo pravico do odcepitve kot manjšine brez matične države? Manjšine z matično državo imajo to prednost, da se nekdo dejansko zavzema za njihove manjšinske pravice v državi gostiteljici. Manjšine brez matične države te prednosti nimajo in če sledimo omenjeni logiki, bi Baski in Kurdi, dve manjšini brez matične države, že zdavnaj morali dobiti lastno državo. Vendar pa tako prvemu kot drugemu tipu manjšin v mednarodnem pravu še vedno ni priznana pravica do samoodločbe. Rešitev, ki se v tem trenutku poraja kot edina smiselna in izvedljiva, je precejšnja stopnja avtonomije za manjšino, ki zahteva odcepitev.

Torej, če povzamemo, da s tem, ko smo zanikali pravico do samoodločbe v smislu pravice do odcepitve narodnim in drugim manjšinam, vendarle nismo v celoti izčrpali tega vprašanja. Velja opozoriti, da imamo, ko govorimo o narodnih manjšinah, v mislih tipične narodne manjšine, to je dele narodov, ki živijo zunaj meja svoje nacionalne države, ki jim je pravica do samoodločbe po mednarodnem pravu zanikana. V primeru, ko je nek narod v celoti narodna manjšina v večnacionalni državni tvorbi, je položaj docela drugačen. Tak

narod seveda ima – kot vsak narod – pravico do samoodločbe. To pa ni edina dilema, ki se poraja pri obravnavi manjšin, njihovih matičnih držav in pravici do odcepitve (Petrič 1977: 198). V primeru kosovskih Albancev lahko zasledimo, da ti trdijo, da so razvili lastno kosovsko-albansko identiteto, ki se loči od identitete prebivalstva njihove matične države. Na podlagi tega prepričanja skušajo dodatno podkrepiti svojo zahtevo po ustanovitvi lastne države in ne združitvi z matično državo.

3. ZGODOVINSKI PREGLED KOSOVSKE KRIZE

Veliko težav na Kosovu v današnjem času ima svoj izvor v dolgi in turbulentni zgodovini te balkanske regije. Zaradi specifičnega odnosa in politik, povezanih z albanskim prebivalstvom v času prve in druge Jugoslavije, so se napetosti stopnjevale. Šovinistična razlaga zgodovinskih dejstev srbske in albanske strani je ključnega pomena pri kakršnikoli razpravi glede prihodnosti Kosova. Jabolko spora je želja kosovskih Albancev po neodvisnosti, to pomeni po politični, kulturni in gospodarski suverenosti albanskega naroda, živečega na Kosovu. Ta želja ne izhaja iz neke stare sovražnosti do Srbov, temveč iz neuspeha jugoslovanske in kasneje srbske vlade, da ustvari vesplošno sprejet in legitimen sistem. Srbsko politično vodstvo tako v SFRJ kot tudi kasneje je bilo odločeno ohraniti suverenost nad čim večjim ozemljem z uporabo sile kot primarno metodo reševanja težav na svojem ozemlju.

Srbi in Albanci živijo na tem območju že več kot tisoč let. Albanci trdijo, da so nasledniki Ilirov, enih najzgodnejših prebivalcev balkanskega polotoka. Vendar pa se Albanci zaradi razpršenosti ter jezikovne in verske razdeljenosti niso nikoli uspeli združiti in oblikovati lastne države. Nenehno poteka razprava o tem, ali so Albanci avtohtoni prebivalci ozemlja, na katerem živijo, ali so priseljeni. V devetnajstem stoletju je tezo o avtohtonosti zastopala vrsta strokovnjakov. Pomembno mesto med njimi je zavzemal avstrijski konzul in odličen poznavalec albanske kulture, Jochann Georg von Hahn, ki je oblikoval svoje sklepe na podlagi poznavanja zgodovinskih virov in zgodovine albanskega jezika in je tezo o albanski avtohtonosti postavil na znanstvene temelje. Njegova posebna zasluga je, da je usmeril pozornost znanstvene javnosti v toponomastiko kot pomemben element proučevanja ili-roalbanske kontinuitete.

Teorija o avtohtonosti Albancev in njihovem direktnem izvoru od Ilirov je bila splošno v veljavi do konca devetnajstega stoletja, ko so nekateri lingvisti začeli trditi, da se albanski jezik ni razvil iz ilirskega temveč tračanskega in da so Albanci potomci Tračanov. Iz te trditve sledijo tudi različna mnenja o tem, kdaj so se Albanci priselili na današnje ozemlje. Po mnenju prvih se je to zgodilo v tretjem ali četrtem stoletju pred našim štetjem, torej v

dobi rimskega cesarstva, po mnenju drugih so se Albanci priselili med preseljevanjem narodov v zgodnjem srednjem veku, tretji pa menijo, da je do te selitve prišlo potem, ko so se tam ustalili Slovani. Vendar pa se v novejšem času ponovno navaja vse več argumentov v prid zvezi med Albanci in Iliri. To seveda ne pomeni, da so samo Iliri sodelovali v etnogenezi Albancev, ampak samo to, da je bil ilirski staroselski element tisti odločilni etnični faktor (Stanič 1984: 1-22).

Prav nasprotno pa so Srbi (potomci južnih Slovanov, ki so se naselili na območju nekje v sedmem stoletju) uspeli oblikovati precej veliko kraljestvo, ki je doživelo svoj vrhunec pod vodstvom Štefana Dušana. Ozemlje se je pod njegovim nadzorom raztezalo od Beograda na severu, pa čez del današnje Grčije na jugu, hkrati pa je vključevalo tudi celotno ozemlje današnjega Kosova in Albanije. Eden najpomembnejših dogodkov tistega časa je bil razvoj patriarhata srbske pravoslavne cerkve v Peći leta 1557, čemur je sledila izgradnja številnih verskih obeležij in cerkva. Otomanski imperij je patriarhat iz Peći leta 1766 ukinitil, vendar pa se je njegova bogata dediščina ohranila. Ravno ta precejšnja verska dediščina je eden od vzrokov, zaradi katerega gledajo Srbi na ta del ozemlja kot na integralni del svoje države. Dušanov imperij je hitro razpadel predvsem zaradi nesposobnega Dušanovega naslednika in vedno pomembnejše vzhajajoče sile, to je Otomanskega imperija.

Politična slika Balkana se je drastično spremenila v štirinajstem stoletju, ko se je Otomanski imperij širil proti severu, kar je povzročilo precejšnje migracije, uničenje domačega plemstva in sčasoma tudi množične spreobrnitve v islam. Tako srbsko kot bosansko srednjeveško kraljestvo sta izginila in medtem ko bitka na Kosovem polju leta 1389 predstavlja zgolj pirovo zmago za Turke, je kljub vsemu postalo jasno, da so balkanske države precej šibke, ko gre za obrambno pred Otomanskim imperijem. Odločilen odpor Srbije proti turškemu navalu je bil v kosovski bitki sicer strt tako v vojaškem kot v fizičnem smislu, vendar je propad kneza Lazarja in njegove vojske dobil v zgodovinski zavesti naroda pomen mučeniške smrti in zato tudi duhovne zmage. Kosovo je zato za srbski narod potrditev in pečat njegove identitete. Zaradi turške prisotnosti na območju Kosova je prišlo do precejšnjih sprememb v etnični strukturi prebivalstva. Srbi so se preseljevali na sever, Albanci na območja, izpraznjena zaradi vojne, Srbi so prevzemali

albanska in Albanci srbska imena, prihajalo pa je tudi do etnično mešanih porok. Čeprav so mnenja o dejanskih vzrokih in točnih številkah deljena, je do dvajsetega stoletja opazen trend zmanjšanja srbskega prebivalstva in konstantna rast albanskega prebivalstva (Stanič 1984: 85–91).

Od petnajstega pa vse do dvajsetega stoletja je bilo Kosovo del Otomanskega imperija in zadnje jugoslovansko ozemlje, osvobojeno izpod turške oblasti. Večinski del albanskega prebivalstva je sprejel islam, medtem ko so Srbi ostali zvesti pravoslavni veri s pomočjo pravoslavne cerkve, ki je vztrajno ohranjala jezik in folkloro. Kljub temu, da obdobje pod turško oblastjo ni potekalo brez konfliktov, so različne verske in etnične skupnosti bolj ali manj živele v miru. Zaradi turških vpadov je v poznem sedemnajstem stoletju prišlo do velike srbske selitve z ozemlja Kosova, imenovane *Velika seoba*. Večina beguncev se je naselila na območju Vojvodine in na hrvaškem delu vojne krajine. Ta trenutek je v srbskem zgodovinopisju označen za trenutek, ko se je številčno ravnotežje med Srbi in Albanci porušilo albanskemu narodu v prid, ponovna vzpostavitev tega ravnotežja pa je postala težnja vseh nadaljnjih srbskih politik glede Kosova. Omenjene politike so vključevale vse, od srbskega kolonializma do nasilnih izključitev skozi celotno dvajseto stoletje. Vendar pa bi se naj, po mnenju lokalnih srbskih zgodovinarjev, pritiski nad Srbi nadaljevali vse do konca Otomanskega imperija, ko bi naj med letoma 1878 in 1912 domnevno izgnali okoli 150.000 Srbov (Pavlakovič, Ramet 2004: 79).

Ponovno se je srbsko ozemlje vzpostavilo kot država med obema Balkanskima vojnama v letih 1912–1913, ko so Srbija, Črna gora, Grčija in Bolgarija prvič napadle Otomanski imperij in ko so se kasneje spopadle med seboj glede ozemlja, izbojevanega v prvi vojni. Zaradi vztrajanja Avstro-Ogrske, Italije in Nemčije so se morali Srbi odreči določenemu, z Albanci poseljenemu ozemlju, na katerem se je na novo ustanovila Albanija, ki pa ni zadovoljila nikogar, ne Albancev, ne Srbov ne Grkov. S prihodom srbske vojske na območje Kosova so sledili povračilni ukrepi nad proturško usmerjenimi Albanci in ostalimi, ki so nasprotovali srbski okupaciji. To je vzpodbudilo ponoven val migracij, tokrat selitev Muslimanov. Razglašeno je bilo izredno stanje, kar je povzročilo uničenje številnih vasi in izgon prebivalcev. Vendar pa je Srbija kmalu izgubila nadzor nad

Kosovom zaradi izbruha prve svetovne vojne in poraza srbske vojske leta 1915. Ker je bila Srbija v času vojne na strani zaveznic, je ob ustanovitvi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ponovno pridobila nazor nad zahtevanimi ozemlji. Večina albansko govorečega prebivalstva je posledično ostala ločena med dvema državama, Albanijo in Jugoslavijo. Kljub poskusom določenih segmentov albanskega prebivalstva, vključiti se v jugoslovansko družbo, sta se dva ključna politična cilja – združitev Albancev z Albanijo ali ustanovitev lastne kosovske države – ohranjala skozi celotno dvajseto stoletje. Nadaljnji srbski režimi so s svojimi dejanji zgolj podpirali omenjena albanska cilja. Srbom je uspelo odtujili Albance od pravice do enakopravne politične participacije, ni jim uspelo zagotoviti državljskih pravic, hkrati pa so se vedno znova zatekali k sili, ko je bilo potrebno reševati konflikte na Kosovu. Povedano drugače, Srbom v tej regiji ni uspelo vzpostaviti legitimnega političnega sistema (Pavlakovič, Ramet 2004: 80).

V naslednjih letih je srbska politika glede Albancev vključevala vojaške akcije in kolonizacijo, politiko, s katero so s severa naseljevali srbske družine na ozemlje, odvzeto Albancem. Okoli 45.000 Albancev je zbežalo s Kosova, medtem ko se je tam na novo naselilo okoli 60.000 Srbov. Srbska oblast je zasegla okoli 47.044 hektarjev obdelovalnih površin in jih dodelila Srbom in srbski vojski. Albanski jezik, šole in mediji so bili prepovedani, srbska oblast je celo zanikala, da na Kosovu sploh obstaja albanska manjšina (Stanič 1984: 183–5). Srbska hegemonija je odtujila tudi druge etnične skupine, živeče v Jugoslaviji, s čemer je ustvarila šibko državo, kar se je hitro pokazalo, ko so sile osi 6. aprila 1941 napadle Jugoslavijo. Nizka morala in slaba organizacija sta prispevali k hitri predaji jugoslovanske vojske in razdelitvi jugoslovanskega ozemlja med Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Bolgarijo. Dogodki v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno so imeli precejšen vpliv na etnične skupine v regiji, njene posledice pa so vidne tudi v sodobni politiki. Večji del Kosova je bil med drugo svetovno vojno dodeljen Albaniji, ki je bila okupirana s strani Italije leta 1939, severni del pa je bil pod nemško upravo. Kljub temu da številni Albanci niso pozdravili novega fašističnega režima, so bili zadovoljni z odstranitvijo srbske vlade. Albanci so prav tako izkoristili priložnost, ki jo je nudila fašistična okupacija. Italijani so vzpodbujali medije in izobraževanje v albanskem jeziku, odprli so celo številne šole na območju pod svojim nadzorom. Albanci so pomagali silam

osi pri izgonu Srbov (predvsem tistih, ki so bili nedavni prišleki zaradi kolonizacijskega programa). Vendar pa, ker so bili Albanci mnenja, da so se razmere pod italijansko okupacijo precej izboljšale v primerjavi s časom, ko so bili pod srbsko oblastjo, so jih Srbi po koncu vojne in po ponovni vzpostavitvi srbskega nadzora nad ozemljem označili kot kolaboracioniste (Stanič 1984: 193–4, Morača 1971: 70–1).

Vojna v Jugoslaviji ni bila zgolj vojna med silami osi in odporniškimi skupinami, temveč se je sprevrgla v večplasten konflikt, povezan z etničnimi razlikami. Edina sila, ki je premostila etnične razlike, je bilo partizansko gibanje pod vodstvom komunistične vodje Josipa Broza Tita. Partizani so trdili, da bo osvobodilni boj pod geslom 'bratstvo in edinstvo' pripeljal do ustanovitve države, ki bo rešila nacionalne probleme, ki so pestili Kraljevino Jugoslavijo. Večino osvobodilnega boja so imeli partizani težavo pridobiti si podporo na Kosovu, saj so kosovski Albanci nanje gledali kot na ponovni poskus srbske hegemonije. Partizanska vztrajnost in zmage na bojiščih so končno pripomogle k sprejetju komunistov tudi na Kosovu, predvsem po tem, ko je Tito podprl komunistično gibanje v Albaniji. Status poveljne Jugoslavije ni bil izrecno obravnavan na drugem zasedanju Avnoja (*Antifašistično veče narodnog osvobodjenja Jugoslavije* – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije) novembra leta 1943 v Jajcu. Albanska komunistična partija je sicer na zasedanju izrazila mnenje, da bi se Kosovo moralo dodeliti Albaniji, vendar je bil predlog takoj zavržen. Kosovo je bilo med letoma 1944 in 1945 ponovno priključeno Srbiji, kar je povzročilo številne nemire in precejšen napor partizanov, da bi pomirili območje.

Tito je kljub vsemu dal Kosovu določeno stopnjo avtonomije, jugoslovanska ustava iz leta 1946 pa je Kosovo razglasila kot avtonomno regijo. To je bilo v nasprotju s šestimi republikami Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), ki so imele določeno stopnjo suverenosti. Medtem ko je bila vsaka republika domovina enemu narodu (Srbom, Slovencem, Hrvatom, Makedoncem, Črnogorcem in bosanskim Muslimanom) so bili kosovski Albanci obravnavani kot narodna manjšina (kasneje so spremenili terminologijo iz narodne manjšine v narodnost). Republike so imele, vsaj teoretično, tudi pravico do odcepitve, medtem ko Kosovo in Vojvodina te pravice nista imela. Ker se je na kosovske

Albance gledalo kot na kolaboracioniste, so na območju Kosova takoj po koncu vojne razglasili izredno stanje. Pritisk se je po letu 1948 stopnjeval, ponovno je prišlo do demografskih sprememb, saj so Albanci zaradi nadlegovanja bežali v Turčijo, Srbi pa so se zaradi albanskega pritiska preseljevali v druge dele Jugoslavije. V vsem povojnem obdobju se je Kosovo vedno razvijalo počasneje kakor drugi predeli Jugoslavije. Državni proizvod na prebivalca je na Kosovu leta 1947 znašal 49 % jugoslovanskega povprečja in leta 1953 52 %. Od takrat dalje pa je Kosovo nenehno zaostajalo. Vstop v državno službo, na vodilne položaje v vojski itn. je bil Albancem znatno otežen. V osrednjih organih oblasti so bili mnogo slabše zastopani kot drugi (Bilanžić 1980: 324).

Z letom 1963 in kasnejšimi amandmaji v letih 1967 in 1971 ter leta 1974 sprejeto ustavo so jugoslovanski komunisti decentralizirali politični sistem, s tem ko so republikam podelili več suverenosti nad njihovimi zadevami, pa tudi Kosovo je dobilo nov status. Vnovič je bila uvedena delegacija pokrajine v federaciji, albanska narodnost pa je dobila pravico do narodnih simbolov (*ibid.*). Jugoslovanska ustava iz leta 1974 ter takratna srbska in kosovska ustava razumeta avtonomni provinci kot zvezna subjekta, enakovredna z republikami. V nadaljevanju je naštetih nekaj državnih atributov, ki jih je Ustava 1974 priznala provincama – to je sprejetje lastne ustave in njenih amandmajev. Nadalje ustava iz leta 1974 dovoljuje provincama suvereno odločanje o njunih mejah, sodno avtonomijo s pravico ustanavljanja vrhovnega sodišča ipd. (Stanojlović 1998: 11–13). V tem obdobju so ponovno postale glasnejše zahteve kosovskih Albancev po pridobitvi statusa republike za Kosovo. Kljub demonstracijam in nasilju so zvezne oblasti privolile v povečanje avtonomije (in spremembo imena Kosova iz avtonomne regije v avtonomno provinco). Jugoslovanska oblast je prav tako dovolila odprtje albanske univerze v Prištini, kulturno priznanje in močnejše vezi med Kosovom in Albanijo. Status Kosova in Vojvodine je bil zapisan v ustavi iz leta 1974, vendar, kar je pomembno za našo razpravo, provinci nista dobili pravice do odcepitve. Kljub temu pa lahko to obdobje označimo za obdobje dobrih odnosov med Srbi in Albanci, saj je Kosovo v tem obdobju dobilo največ avtonomije.

Titova smrt 4. maja 1980, nesposobnost Titovih naslednikov rešiti težave in naraščajoča gospodarska kriza so imele učinek tudi na Kosovu. Kosovski Albanci so začeli izražati

vedno večje nezadovoljstvo, kar je doseglo svoj vrhunec v študentskih demonstracijah leta 1981 zaradi slabih pogojev na univerzi. Le-te so prerasle v vesplošne proteste po celotnem Kosovu, na katere je srbska oblast odgovorila s silo. Med obdobjem, ko je na Kosovu vladalo izredno stanje, je bilo domnevno ubitih na stotine Albancev, na tisoče jih je bilo pretepenih ali pa pridržanih. Zahteve protestantov so se gibale od izboljšanja gospodarskih in socialnih pogojev do odobritve statusa republike. Srbske oblasti so prikazale demonstracije kot protirevolucionarne, saj bi naj imele namen združiti Kosovo z Albanijo – obtožbe, ki so sicer vsebovale nekaj resnice, vendar so bile pretirane z namenom opravičiti uporabljeno silo. Kljub konstantni srbski represiji nad kosovskimi Albanci so bili kosovski Srbi tisti, ki so v osemdesetih trdili, da so žrtve zatiranja. Jasno je, da se je odnos med Srbi in Albanci po teh dogodkih drastično poslabšal.

Do sedemdesetih let prejšnjega stoletja so se v Prištini vse pogosteje pričeli pojavljati procesi segregacije, ki so jih spremljali strah in napetosti. Posledično se je vse več Srbov tako zaradi napetosti kot zaradi slabe gospodarske situacije in visoke brezposelnosti pričelo preseljevati v druge dele Srbije. Dodaten dejavnik, ki je nedvomno prispeval k spremembi demografske strukture na Kosovu, je visoka stopnja rodnosti med kosovskimi Albanci (Lukič, Lynch 1996: 145–6). Naraščajoče nezadovoljstvo so izrazili srbski akademiki v dokumentu, imenovanem Memorandum, ki so ga napisali člani srbske Akademije znanosti in umetnosti leta 1986. V dokumentu se intelektualci sprašujejo o dejanski veljavnosti obstoja Jugoslavije, menijo, da je Srbija izkoriščana s strani drugih jugoslovanskih narodov, trdijo, da je Tito namenoma oslabil Srbijo s tem, ko je ustvaril dve avtonomni regiji, ki lahko glasujeta proti Srbiji na zvezni ravni. Memorandum je vključeval domnevne pritiske, s katerimi se soočajo Srbi na Kosovu zaradi albanske visoke rodnosti, ki jo razumejo kot genocid srbskega naroda. Dokument je v javnosti povzročil veliko prahu, hkrati pa se je po objavi Memoranduma pričel srbski nacionalizem izražati bolj javno in je postal uporabno politično orodje. Primerno politično ozračje je izkoristil Slobodan Milošević, ki je kosovsko situacijo izrabil za svoj vzpon na oblast med letoma 1987 in 1989.

Nestabilne razmere v Jugoslaviji so v letu 1988 pripeljale do amandmajev jugoslovanske ustave iz leta 1974 in v letu 1989 do sprememb srbske ustave. Amandmaji srbske ustave so povzročili slabljenje avtonomije provinc, saj so njihove pravice počasi prenesli pod jurisdikcijo Republike Srbije. Prav zaradi takratnega konfederalnega značaja Jugoslavije in razpadanja zadnjega povezovalnega člena, Komunistične partije Jugoslavije, so republike pričele spreminjati svoje ustave, ne upoštevajoč jugoslovansko. Ko je Jugoslavija razpadla je Republika Srbija leta 1990 proglasila novo ustavo, s katero je zavrnila koncept provinc, ki je bil v veljavi do tedaj. Vendar pa je vlada Republike Srbije, še preden je nova ustava stopila v veljavo, pričela izvajati njene amandmaje in sprejela številne zakone, na podlagi katerih je skrajno omejila pristojnosti organov provinc ter pravice in svoboščine državljanov albanskega porekla (Stanojlović 1998: 49). Prvi v vrsti sprejetih zakonov je bil zakon, ki je omejil lastninske pravice Albancev, nadalje so bile zmanjšane pravice in pristojnosti organov provinc, številne albanske managerje vodilnih podjetij so nadomestili z začasnimi srbskimi managerji. Avtonomni provinci posledično nista imeli več avtonomnih zakonodajnih pristojnosti, in to je nedvomno pod standardno interpretacijo ozemeljske avtonomije. Srbska ustava iz leta 1990 sicer zagotavlja enake državljske pravice in svoboščine za vse državljane ne glede na njihov etnični izvor. Vsi državljani imajo pravico do izobraževanja, informacij ter političnega in drugega združevanja. Vendar pa ustava ne predvideva enake rabe albanskega in srbskega jezika – v nasprotju z jugoslovansko ustavo iz leta 1974, pred njeno spremembo v letu 1989. Kot dodatek k odkritim poskusom izključiti Albance iz političnega in gospodarskega življenja je Srbija ukinila pomembne znanstvene in kulturne institucije, kot sta Akademija znanosti in umetnosti in Inštitut kosovske zgodovine (Stanojlović 1998: 75–9). Med drugim so oblasti prepovedale prodajati in kupovati nepremičnine brez soglasja državnih organov, s šolsko reformo so omejili uporabo albanskega jezika v šolskem procesu, policijske in vojaške sile so imele neomejena pooblastila za hišne preiskave. S pomembnih položajev je bilo odpuščenih preko 100.000 Albancev, katerih delovna mesta so zasedli Srbi. Z zakonom o informiranju so ukinili kosovske dnevnikarje in prevzeli vodenje kosovskega radia in televizije. Zaprli so vse glavne kulturne ustanove kosovskih Albancev in omejili njihov vpis v višje izobraževalne programe. Srbska policija je formalno in neformalno diskriminirala in ustrahovala Albance na Kosovu. Vsa ta dejanja so imela en cilj – okrepiti srbsko prisotnost

na Kosovu in ustvariti razmere, ki bodo Albance prisilile k preseljevanju (Pirjevec 2003: 461–3).

V začetku junija leta 1990 so člani kosovskega parlamenta izdali deklaracijo o suverenosti, s katero so Kosovo razglasili kot neodvisno enoto znotraj Jugoslavije, enakopravno ostalim republikam. V nadaljevanju so srbske oblasti posebni statut kosovskega parlamenta 13. julija razveljavile, umaknile kosovsko izvršno oblast in jo nadomestile s posebno, srbsko upravo. Omenjeno je nedvomno kršilo še vedno veljavno jugoslovansko ustavo. Septembra istega leta so neustavno razrešeni predstavniki kosovskega parlamenta ponovno razglasili neodvisnost Kosova in sprejeli svojo, tako imenovano Kačanik ustavo kot pravno osnovo za nadaljnje delovanje državnih teles. 19. oktobra 1991 je sedaj ilegalni kosovski parlament razglasil neodvisno Republiko Kosovo. Posledično je bila v devetdesetih ustanovljena navidezna država kosovskih Albancev znotraj Jugoslavije.

Srbski parlament je v septembru leta 1990 sprejel novo ustavo, kar se je zgodilo še pred prvimi svobodnimi volitvami v Srbiji, predvidenimi za december leta 1990. Nova ustava je nadalje omejila pravni status pokrajine Kosovo in jo ponovno preimenovala v Kosovo in Metohijo. Kljub temu da oblika ozemeljske avtonomije ni bila odpravljena, so bile institucionalne strukture znižane na raven pod lokalno samoupravo. Ni bilo več ne ustavne ne zakonodajne oblasti: parlament je imel zgolj posvetovalno funkcijo. Vsa določila glede pravnega statusa avtonomne pokrajine so očitno kršila ne samo federativna ustavna določila iz leta 1974, temveč tudi srbske ustavne amandmaje, sprejete leta 1989, ki so zahtevali, da se status, pravice in dolžnosti avtonomnih pokrajin, ki jih ureja federativna ustava, ne smejo spreminjati z amandmaji srbske ustave. Posledično so v letu 1990 izbruhnile demonstracije, ki jih je srbska oblast izkoristila za obračun z demonstranti in kot opravičilo za razglasitev izrednega stanja na Kosovu. Zaradi naštetega se je tako *de jure* kot *de facto* zatiranje albanskega prebivalstva na Kosovu poslabšalo (*ibid.* 464).

S 87-odstotno udeležbo so volivci z izidom 99,87 % odobrili resolucijo nelegalno razpuščenega kosovskega parlamenta, ki je potrdila suvereno in neodvisno državo s pravico do ustavne udeležbe v federaciji suverenih republik v Jugoslaviji, na osnovi svobode in

polne enakopravnosti med suverenimi republikami v federaciji. Na podlagi tega referenduma je bivši kosovski parlament 23. oktobra 1991 ustanovil vlado, 24. maja 1992 pa so kosovski Albanci organizirali parlamentarne in predsedniške volitve. Za predsednika je bil izvoljen preminuli Ibrahim Rugova, ki se je zavzemal za načelo mirnega bojevanja proti srbskih oblastem z vztrajanjem pri *statusu quo* in čakanjem na to, da se Kosovo prizna kot tretja federalna enota v federaciji Srbije in Črne gore. Zaradi miroljubnosti upora kosovskih Albancev je mednarodna skupnost spregledala kosovsko vprašanje in ga dolgo obravnavala kot notranji problem Srbije.

V tem obdobju so bile s pomočjo kosovskih Albancev iz tujine na Kosovu vzpostavljene državne strukture, vključno s parlamentom, izobraževalnim sistemom in ločenim zdravstvenim sistemom. Le-te so februarja leta 2000 prešle pod nadzor administracije ZN. Problem, ki je ostajal, je bil, da je srbska oblast še vedno imela nadzor nad oboroženimi silami, kar je pomenilo nadaljnjo učinkovito suverenost Beograda nad območjem. Kljub Rugovovi dosledni politiki mirnega odpora in pozivom k pogajanjem je leta 1993 Nacionalno gibanje za osvoboditev Kosova razdelilo pamflet, v katerem je kosovske Albance pozivalo k oboroženemu spopadu. Vseeno pa se je večina kosovskih Albancev odločila za miroljuben odpor in čakala na pritisk na Beograd s strani Zahoda. Ko so se leta 1995 odločili za mirovna pogajanja v Daytonu, je Rugova pritiskal na takratnega ameriškega predsednika Clintona, da bi bil prisoten na njih. Vendar Rugove niso povabili in Daytonski mirovni sporazum ni vključil problematike Kosova.

Zaradi razočaranja nad Daytonskim mirovnim sporazumom in ignoriranjem kosovske problematike na mednarodnem prizorišču so se nekateri kosovski Albanci v letu 1996 pričeli odvracati od pacifizma in delovati v obliki Osvobodilne vojske Kosova (OVK). Do tega trenutka je beograjski režim na Kosovu naselil okoli 19.000 srbskih beguncev, kar je povzročilo dodatno nezadovoljstvo tako med kosovskimi Albanci kot med priseljenimi begunci. Razmere so se v letu 1996 še dodatno poslabšale, zabeleženih je bilo čez 580 kršitev človekovih pravic nad Albanci. V nadaljnjih mesecih so v javnost pricurjale informacije o srbskem ropanju albanskih kmetij, uničevanju albanskih trgovin in zlorabah nad albanskim prebivalstvom. Kljub kršitvam človekovih pravic je srbska stran še nadalje

zanikala omenjene kršitve. Številnim manjšim incidentom, ki sta jih obe strani takoj razumeli v etničnem pogledu, je sledila konfrontacija srbske policije in OVK. Albanci iz Drenice so z oboroženo silo v juliju istega leta zavzeli okoli eno tretjino province, čemur je sledila močna srbska protiofenziva. Kot posledica spopadov je okoli 200.000 kosovskih Albancev zbežalo v sosednje države. Šele val beguncev je sprožil debato v mednarodni skupnosti, ki je nekajkrat opozorila Miloševića, naj preneha z uporabo vojaške sile. Srbske varnostne sile so na napade OVK odgovorile s pogosto neproporcionalnim nasiljem in ga v poletju leta 1998 še stopnjevale. Varnostni svet ZN je marca leta 1998 posredoval v konfliktu z resolucijo Varnostnega sveta 1160.¹⁰ Stopnjevanje nasilja, strah pred humanitarnimi posledicami konflikta in tem, da se bo konflikt še bolj zaostрил in hkrati razširil na sosednje države, so bili razlogi, da se je mednarodna skupnost končno vključila v reševanje krize. Sledila so intenzivna diplomatska prizadevanja, katerih rezultat sta bili še dve resoluciji Varnostnega sveta ZN – 1199 in 1203 v letu 1998.

Ob koncu leta 1998 je OVSE na ozemlje Kosova poslala Opazovalno misijo, da preveri dejansko stanje v pokrajini in nadzoruje delovanje srbskih vojaških in paravojaških sil v boju zoper teroristično OVK. Kljub temu pa se je v času, ko se je na Kosovu mudila Opazovalna misija OVSE, dogodil poboj albanskih civilistov v vasi Račak. Omenjeni poboj je po neuspešnih pogajanjih v Rambouilletu služil kot dodatno opravičilo za Natov zračni napad nad Jugoslavijo leto kasneje. Nasilje se je nadaljevalo, grozodejstva so naraščala, prav tako pa je naraščala tudi skrb za varnost neoboroženih in ranljivih opazovalcev. Združene države Amerike in Nato so februarja leta 1999 ponovno poskusili z mešanico diplomacije in groženj v Rambouilletu v Franciji.¹¹ Sprva ne vlada v Beogradu ne

---

¹⁰ Resolucija Varnostnega sveta 1160 obsoja vsakršno prekomerno uporabo sile proti civilistom in mirnim demonstracijam na Kosovu s strani srbske policije in vsa teroristična dejanja Osvobodilne vojske Kosova ali zunanje podpore tem dejanjem, vključno z denarjem, orožjem ali usposabljanjem.

¹¹ Predlagani sporazum je predstavila ameriška državna sekretarka Madeleine Albright in je vseboval naslednje komponente: zmanjšanje števila srbske vojske in paravojaških enot, dovoljenih na območju Kosova, na 5.000, ponovno vzpostavitev precejšnje avtonomije Kosova, triletno prehodno obdobje, po preteku katerega bi se organiziral mednarodni sestanek o politični prihodnosti Kosova; razorožitev OVK; razpošiljanje oboroženih Natovih mirovniških sil v provinco med prehodnim obdobjem (Haas 1999:165–166). Do konca februarja leta 1999 sta obe strani sprejeli dogovor o demokratičnem Kosovu. Dogovorili sta se tudi o glavnih elementih nove ustave. Nekaj ključnih vprašanj pa je ostalo odprtih. Med najpomembnejšimi odprtimi vprašanji je bil predlog o mednarodni vojaški prisotnosti na Kosovu. Srbska delegacija namreč ni bila pripravljena na svoje ozemlje sprejeti mednarodnih sil, kosovski predstavniki pa se niso strinjali z zahtevo, da se bodo v primeru mednarodne vojaške prisotnosti morali demilitarizirati in predati orožje. Sledil

predstavniki Kosova niso želeli podpisati predloga. Šele ko je Osvobodilna vojska Kosova (OVK) sprejela sporazum in je Srbija ponovno zavrnila njegov podpis, se je Nato pričel pripravljati na vojaško akcijo, ki jo je izvršil 24. marca 1999. Zračni napadi so bili povezani z nizom političnih zahtev. Izpolnitev le-teh bi pomenila tudi konec bombardiranja. Natov napad je zgolj intenziviral vojaški pritisk na prebivalce Kosova. V nekaj tednih je na tisoče kosovskih beguncev prečkalo meji z Makedonijo in Albanijo. Številni notranje premeščeni in brezdomci so ostali ujeti znotraj Kosova. Po ocenah naj bi bilo 5.000 do 10.000 ljudi, predvsem moških, kruto pobitih. Po enajstih tednih je Milošević, ki je v tem času že postal obtoženec Mednarodnega sodišča za vojne zločine na območju bivše Jugoslavije, sprejel Natove zahteve (Haas 1999: 164–72). Uspeh Natove intervencije pa je prispeval k nadaljnji intervenciji: razpošiljanju mednarodnih mirovnih sil (KFOR) na območje.

V začetku junija leta 1999 je bil med Natom in ZRJ podpisan t.i. Vojaško-tehnični sporazum, ki je predvideval umik srbskih vojaških enot s Kosova. Resolucija Varnostnega sveta 1244, sprejeta za tem, pa predstavlja osnovo za oblikovanje mednarodne civilne misije in mednarodne varnostne misije (UNMIK) na ozemlju Kosova. Internacionalizacija konflikta, ki je bila posledica vojaške intervencije je pustila končni status Kosova nejasen. 17. novembra 2001 so na Kosovu izvedli parlamentarne volitve. Formalno so bile volitve in oblikovanje institucij samouprave korak naprej v implementaciji resolucije 1244. Danes Kosovo še vedno ostaja mednarodni protektorat, ki ga upravlja OZN. Rezultati volitev so potrdili željo po neodvisnosti albanske manjšine na Kosovu. Vse politične stranke, ki predstavljajo albansko prebivalstvo v na novo izvoljenem parlamentu, so izrazile kot svoj cilj neodvisnost Kosova (Subotić 2004: 163). Po srbski privolitvi na zahteve mednarodne skupnosti na območju Kosova delujeta dve misiji, in sicer Sile za Kosovo (*Kosovo Forces* ali KFOR)¹² in Začasna administracija Združenih narodov na Kosovu (*United Nations*

---

je dogovor, da se ponovno zberejo v sredini marca in sprejmejo celoten predlog. V marcu je predlog sprejela zgolj kosovska stran, kar je dodatno zaostrilo že tako naelektreno situacijo in vzpodbudilo umik mednarodnih opazovalcev.

¹² KFOR so mednarodne sile pod vodstvom Nata, odgovorne za vzpostavljanje in ohranjanje varnosti na Kosovu. Glavna naloga KFOR-a je zagotavljanje varnosti in stabilnosti na Kosovu, postopna demilitarizacija OVK in nadzor nad srbskimi vojaškimi ter policijskimi enotami (Kfor Information: <http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm> (20. 2. 2006)).

Interim Administration Mission in Kosovo ali UNMIK),¹³ ki sta bili leta 1999 ustanovljeni z resolucijo 1244. Trenutno se na Dunaju odvijajo pogajanja med obema sprtima stranema pod budnim očesom mednarodne skupnosti.

3.1. DEMOGRAFSKA STRUKTURA KOSOVA

Do prvega dejanskega popisa prebivalstva na območju Srbije je prišlo leta 1834, vendar pa je bil ta popis opravljen zgolj v davčne namene, zato je iz njega ni mogoče sklepati o etnični strukturi območja (Radovanović 1995). Prav tako tudi vsi nadaljnji popisi do leta 1866 niso pokrivali vseh etničnih kategorij v Srbiji.¹⁴ V Srbiji je bilo vprašanje o nacionalni pripadnosti prvič postavljeno na popisu prebivalstva leta 1866, kjer je oblast popisovala zgolj tri kategorije: Vlahe, Rome in nesrbsko prebivalstvo. V letu 1878 so se Albanci pričeli množično preseljevati na območje Kosova in Metohije, kar je povzročilo silovit porast Albancev in precejšnjo spremembo v etnični strukturi na tem območju.

Med letoma 1884 in 1910 je bilo v Kraljevini Srbiji opravljenih šest popisov prebivalstva. Nobeden od njih ni vseboval vprašanja o nacionalni pripadnosti, so pa vsebovali vprašanja o maternem jeziku in veri, iz katerih je mogoče posredno sklepati o etnični strukturi.

Leto	1880	1890	1900	1910
Kosovo in Metohija	240.300	301.200	378.300	475.200

Tabela 1: Prebivalstvo Kosova in Metohije (Radovanović 1995)

---

¹³ UNMIK je bil ustanovljen 10. junija 1999, ko je Varnostni svet v resoluciji S/RES/1244 pooblastil generalnega sekretarja, da v pokrajini Kosovo ustanovi začasno civilno administracijo pod vodstvom Združenih narodov z namenom prebivalcem območja zagotoviti avtonomijo. Resolucija je dala UNMIK-u naslednji mandat: izvajati osnovne civilno-administrativne funkcije, vzpodbujati ustanovitev avtonomije in samouprave na Kosovu, ustvariti politični proces za določitev prihodnjega statusa Kosova, koordinirati humanitarno pomoč vseh mednarodnih agencij, podpirati obnovo ključne infrastrukture, ohranjati javni red in mir, vzpodbujati človekove pravice in zagotoviti varno in nekaznovano vrnitev vseh beguncev in notranje premeščenih oseb na njihove domove. Skupaj s kosovskimi voditelji misija izvaja celoten spekter pomembnih upravnih funkcij in storitev, ki pokrivajo področja kot so zdravje, izobraževanje, bančništvo in finance, pošta in telekomunikacije ter javni red in mir. (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo: At a glance, <http://www.unmikonline.org/intro.htm> (9. 2. 2006)).

Na prvem jugoslovanskem popisu prebivalstva leta 1921 ponovno ni bilo postavljeno vprašanje o etnični pripadnosti prebivalstva in je o njej ponovno možno sklepati posredno iz odgovorov o maternem jeziku ter verski pripadnosti. V Kosovu in Metohiji so 75 % prebivalstva sestavljali Muslimani, vendar jih je zgolj 65,8 % govorilo albanski jezik. Etnična sestava prebivalstva po drugi svetovni vojni se je precej spreminjala. Glede na klasifikacijo narodnosti se popisi med letoma 1961 in 1991 nekoliko razlikujejo od popisov med letoma 1948 in 1953. Popis iz leta 1961 je namreč vseboval nekoliko bolj natančen opis termina Musliman, kar je pomenilo etnično in ne versko pripadnost. V popisu iz leta 1948 je bila kategorija Musliman nekoliko bolj razčlenjena, saj je bilo več možnih odgovorov (npr. srbski Musliman, hrvaški Musliman itd.) (Komel 1982: 28-9). V nadaljevanju bomo pogledali narodnostno strukturo Republike Srbije med letoma 1948 in 1991. Potrebno je upoštevati, da so podatki iz leta 1991 zgolj ocene dejanskega stanja, saj ne vključujejo albanskega prebivalstva v Kosovu in Metohiji zaradi bojkota omenjene etnične skupine.

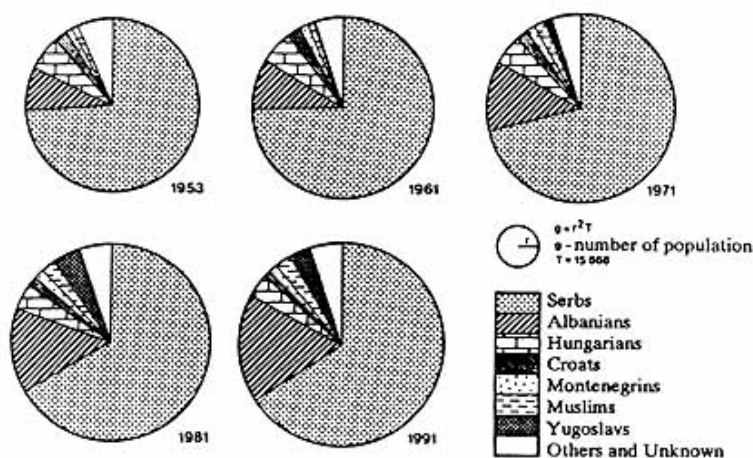

Tabela 2: Deleži narodnosti celotnega prebivalstva v Srbiji 1953–1991 (Radovanović 1995).

V letu 1991 so na območju Kosova in Metohije Albanci predstavljali večino prebivalstva (po ocenah 82,2 %), Srbi so bili na drugem mestu z 10 %, sledijo jim Muslimani (2,9 %),

¹⁴ Turki sploh niso bili registrirani, podatki o Romih pa so bili nepopolni, nezanesljivi ali pa so bili popisani

Romi (2,2 %) in Črnogorci (1,0 %). Deleža Turkov in Hrvatov sta pod 1,0 %. Na območju Srbije se pojavljajo ogromne regionalne razlike predvsem v rasti prebivalstva. Medtem ko je na celotnem območju Srbije zaznaven trend zmanjševanja rasti prebivalstva, je za Kosovo značilen precejšen naravni prirastek. Naravni prirastek na Kosovu je bil v letu 1950 29,1 %, v letu 1971 29,3 %, v letu 1981 24,1 % in v letu 1990 23,8 %.

Leto popisa prebivalstva	Prebivalstvo skupaj	Odstotek (%)		
		Albanci	Srbi	Ostali
1948	729.000	68	24	8
1953	808.000	65	23	11
1961	964.000	67	24	9
1971	1,244.000	74	18	8
1981	1,584.000	77	13	10
1991	1,956.000	82	10	8
2000	2,000.000	88	7	5
2005	1,900.000	92	4	4

Tabela 3: Etnična struktura prebivalstva na Kosovu 1948–2005 (Radovanović 1995, Novak 1955, Novak 1962, Lutifić 1974, Komel 1982, Statistični urad Srbije in Črne gore 2004, Statistični urad Kosova 2003).

V letih po drugi svetovni vojni pa do prelomnega leta 1991 vidimo, da ni večjih sprememb v demografski strukturi Kosova. Odstotek albanskega prebivalstva niha nekje okoli 70 % in počasi narašča. Podatki za leta 1948–1991 so vzeti iz popisov prebivalstva objavljenih v Statističnih letopisih Jugoslavije od leta 1950 do leta 1981. Viri opozarjajo, da je kvaliteta popisa iz leta 1991 vprašljiva. Rezultati omenjenega popisa so nepopolni za območje Kosova in Metohije, saj albanski del prebivalstva ni želel sodelovati na popisu. Za to območje so bile iz omenjenih vzrokov izračunane približne ocene. Na podlagi ocen je Statistični urad Srbije in Črne gore izračunal podatke za nadaljnja leta do danes (Statistični urad Srbije in Črne gore 2004). Podatki za leto 2000 so vzeti s strani Statističnega urada Kosova, vendar pa se pojavi problem, da jih ne moremo primerjati s podatki srbske strani,

---

zgolj tisti Romi, ki so imeli stalno prebivališče (Radovanović 1995).

saj srbski popisi prebivalstva po letu 1997 v svoje podatke ne vključujejo Kosova in Metohije. Podatki za leto 2005 so ocene Svetovne banke in OVSE.

Rast prebivalstva na območju Kosova je počasi naraščala od konca druge svetovne vojne pa do začetka devetdesetih. Od leta 1961 pa do leta 1991 je Kosovo več kot podvojilo svoje prebivalstvo (Novak 1962, Lutifić 1974, Komel 1982). Med tem obdobjem se je povečalo predvsem število etničnih Albancev, medtem ko se število etničnih Srbov ni spreminjalo in se je gibalo nekje okoli 200.000 prebivalcev. V letu 2000 je bila s strani Svetovne banke podana ocena skupnega števila prebivalstva okoli dva milijona. Raziskava življenjskih standardov leta 2000, ki jo je s pomočjo OVSE opravil Statistični urad Kosova, pa je ocenila skupno število prebivalcev na 1,9 milijona, od tega 88 % etničnih Albancev, 7 % Srbov in 5 % preostalega prebivalstva. Potrebno je seveda omeniti, da je starostna struktura Kosova precej neznačilna v primerjavi z Evropo. Medtem ko se v Evropi pojavlja trend staranja prebivalstva, je prebivalstvo na Kosovu mlado. Okoli ena tretjina ljudi je stara manj kot 15 let in več kot polovica manj kot 25 let. Zgolj 6 % prebivalstva je starejših od 65 let. Dodatna posebnost območja je pomanjkanje moških, starih od 20 do 50 let. Vzrok temu je emigracija moških iz ekonomskih razlogov. Če primerjamo srbsko in albansko prebivalstvo tega območja, je srbsko prebivalstvo v povprečju starejše od albanskega. Območje Kosova se v demografskem vidiku od Evrope razlikuje še v nekaterih drugih pogledih. Kot že omenjeno je kosovsko prebivalstvo izjemno mlado. Gospodinjstva so še vedno precej velika. Povprečno gospodinjstvo ima okoli 6 članov, albanska gospodinjstva pa so večja od srbskih (Statistični urad Kosova 2003).

Uradnih statističnih podatkov za Kosovo ni, za pretekla leta obstajajo zgolj ocene. Ocene prebivalstva se gibljejo nekje med 1,7 do 2,4 milijona prebivalstva, torej je ocena okoli 1,9 milijona najverjetneje tudi najboljši približek realni situaciji. Posledično ne obstajajo niti zanesljive številke o številu prebivalstva in njihovi etnični pripadnosti v posameznih občinah. Seveda pa je v obstoječih popisih potrebno upoštevati še okoliščine, v katerih so se popisi izvajali, agencijo, ki je popis izvajala, pripravljenost sodelovanja na popisu s strani posameznih etničnih skupin in druge dejavnike, ki lahko prispevajo k manj kvalitetnim in manj verodostojnim rezultatom.

4. PRAVICA KOSOVSKIH ALBANCEV DO SAMOODLOČBE

Že v prejšnjih poglavjih smo videli, da obstajata dve usmeritvi mednarodnega prava, ko obravnavamo manjšine in njihovo pravico do odcepitve. Prva poudarja primat načela enakosti med suverenimi državami kot osnovo za mednarodne odnose in kot posledico 'sveto' naravo ozemeljske celovitosti držav. Druga usmeritev ne zanika pravice do odcepitve, vendar meni, da le-ta ni uporabna v vseh primerih, temveč zgolj v primeru resnih kršitev človekovih pravic ali poskusa genocida. Suverena enakost in ozemeljska celovitost obstajata kot dva osnovna principa mednarodnega prava, vendar pa imajo države določene obveze do svojega prebivalstva in ne morejo samovoljno zanikati ljudstvom njihove narodnostne identitete in jim odvzeti njihovih neodtujljivih pravic. Baehr (1999: 54) meni, da mednarodno pravo pravice do odcepitve sicer ne priznava, saj je v Deklaraciji o dekolonizaciji vsak poskus, naperjen zoper ozemeljsko celovitost držav, označen kot nezdržljiv s cilji in načeli Ustanovne listine OZN. V primeru poskusa odcepitve Biafre od Nigerije in uspešne odcepitve Bangladeša od Pakistana se je izkazalo, da sta politična in vojaška realnost tisti, ki v zadnji instanci določeno odcepitev mednarodno priznata ali zavrneta. Tudi Deklaracija sedmih načel izrecno ščiti ozemeljsko celovitost in politično enotnost tistih držav, ki zadovoljujejo dvema kriterijema. Prvi je, da se država ravna v skladu z načelom enakopravnosti in samoodločbe narodov, in drugi, da s pravkar zapisanim ne sme biti noben narod v neki večnacionalni državi depriviligiran, izkoriščen ali zapostavljen. V tem poglavju bom skušala dokazati, da se je v primeru Srbije in Kosova dogajalo prav to. Brown (2005: 265) pravi, da nezmožnost zaščititi temeljne pravice manjšin zahteva izjemen ukrep, čeprav na račun tradicionalnih pravic suverenosti.

Kot posledica demonstracij leta 1968 je bil Kosovu odobren status Socialistične avtonomne pokrajine. Z ustavo iz leta 1974 je bila pokrajina Kosovo dvignjena na enak položaj kot ostale republike. Avtonomna provinca Kosovo je sodelovala, enako kot preostale republike, v oblikovanju in delovanju najvišjih organov federacije – od skupščine SFRJ, preko predsedstva SFRJ in zveznih izvršnih odborov, pa do zveznega in ustavnega sodišča Jugoslavije. Preko delegacij je pokrajina enakopravno sodelovala v sprejemanju zveznih zakonov in ostalih odločitev. Glede na ustavo iz leta 1974 so imele pokrajine enako kot

republike pravico do veta za vsako spremembo ustave. Pokrajine so sprejemale svoje ustave, imele so svoje predsedstvo in vrhovno sodišče. Njihov status, pravice, dolžnosti in organizacijo je urejala zvezna ustava in ne ustava republike, kateri je pokrajina pripadala. To pomeni, da Srbija ni smela urejati položaja avtonomne pokrajine Kosova. Dejansko je bilo Kosovo na enakem nivoju kot republike, s pravico do sprejemanja zakonov, ki niso bili nujno v skladu z zakoni republike, katere del je bila (Lutovac 1998). »Posledično je bila v narodnostno raznoliki Jugoslaviji razlaga pravice do samoodločbe poenostavljena in enostransko uporabljena, kar je povzročilo verižno reakcijo v odcepitvenih željah. Da bi se to končalo, je mednarodna skupnost molče sklenila, da omeji pravico na zvezne enote – republike« (Lutovac 1998).

Po drugi strani pa so kosovski Albanci upravičeni do pravice do zunanje samoodločbe zaradi popolnega zanikanja pravice do notranje samoodločbe in izjemnega zatiranja s strani osrednje vlade. Zanikan jim je bil politični, ekonomski, socialni in kulturni razvoj. Srbija je prevzela nadzor nad bančnim, sodnim in izobraževalnim sistemom ter srbski jezik razglasila kot edini uradni jezik. Albanski množični mediji so bili prepovedani, albanski jezik v šolah in na univerzah je bil odpravljen in več kot 100.000 Albancev je bilo odpuščenih. Albanskim študentom je bil zanikan dostop do fakultet, albanski profesorji so bili odstranjeni z Univerze v Prištini, priložnosti za strokovno napredovanje albanskega dela prebivalstva so bile namensko ukinjene. Učni načrti osnovnih in srednjih šol so bili prilagojeni srbskemu programu. Številne znanstvene institucije so bile ukinjene ali pa so bili njihovi albanski sodelavci odpuščen. Srbska vlada je uporabljala različne metode etničnega čiščenja, sprejela je zakon, ki je podaril vsem Srbom in Črnogorcem pet hektarjev zemlje, če se naselijo na Kosovu. Srbska vlada je odpravila kosovsko avtonomijo in odpustila skoraj vse Albance, zaposlene na sodiščih, policiji in v bolnišnicah. Grobe kršitve človekovih pravic, kot jih navajata Amnesty International in Mednarodna helsinška federacija za človekove pravice, vključujejo tudi izginotja, mučenje, samovoljno pridržanje, sojenja političnim zapornikom, namerne in diskriminatorne napade na civiliste, vključno ženske in otroke, posilstva in notranje premeščanje ljudi (Kumbaro 2001: 42–5).

Kosovo predstavlja eno izmed tistih izjemnih okoliščin, v kateri arbitrarna podreditev pripelje do pravice do samoodločbe v nekolonialnem kontekstu. Nadalje »/s/redstva, ki grobo diskriminirajo ljudstva določenega ozemlja na podlagi njihovega etničnega izvora ali kulturne različnosti /... / lahko definirajo omenjeno ozemlje kot nesamoupravno v skladu z obstoječimi kriteriji, kar podpira ali celo vzpostavlja primer za zunanjo samoodločbo« (Crawford v Marusich-Blancarte 2005: 8). Celoten generalni sekretar OZN Kofi Annan postavlja pod vprašaj pravico države, da se skriva za svojo suverenostjo, medtem ko izvaja resne kršitve človekovih pravic. Kofi Annan (Danspeckgruber 1999) meni, da je »država danes postala služabnik svojih ljudi – in ne obratno.«

Kot je zapisal Danspeckgruber (1999) Antonio Cassese podpira idejo, da določena stopnja legitimnosti obstaja v primerih, ko se zatirana skupnost bori za neodvisnost. Seveda se bo osrednja vlada upirala vsakršnemu zunanjemu pritisku v prid te skupnosti z argumentom, da gre za vmešavanje v notranje zadeve države, nad katero je suverena in – če je boj nasilen – da zunanji pritisk predstavlja podporo terorizmu. Ali kot meni Crawford (Marusich-Blancarte 2005: 5) »/č/e je samoodločba splošna pravica, /... / njena kršitev ne more biti opravičena na osnovi notranje jurisdikcije.«

»Brez priznavanja pravice do odcepitve oziroma brez možnosti uresničitve te pravice izgubijo svojo vrednost vse druge komponente pravice do samoodločbe. Pravica do odcepitve se namreč pojavi kot zahteva šele potem, ko neki narod ni mogel uresničiti posameznih komponent interne samoodločbe« (Kristan 1990: 13). Natanko to se je zgodilo kosovskim Albancem, ki jim je bila leta 1989 nepravilno odvzeta avtonomija. »Pravica do odcepitve je torej izhod v sili ali oblika samopomoči naroda, ki mu negirajo pravico do samoodločbe in ki ne more drugače uresničiti sestavin interne samoodločbe« (*ibid.*).

Elementi navedenih definicij manjšin v 2.4.-poglavju diplomskega dela potrjujejo, da so Albanci na Kosovu manjšina v Srbiji, saj so: manj številčni kot preostalo prebivalstvo države, se razlikujejo od preostalega prebivalstva po jeziku, veri in etničnih značilnostih ter skušajo kolektivno ohraniti to različnost, hkrati pa so ločeni od svoje matične države z državno mejo. Kosovski Albanci poskušajo v svoji želji po odcepitvi doseči dve stvari:

prvič, razglašajo, da so narod in ne manjšina, saj bi jim to prineslo pravico do odcepitve; in drugič, sebe skušajo predstaviti kot žrtve srbskega zatiranja, kar bi ponovno opravičilo njihovo zahtevo po odcepitvi. Ustvarjanje te slike ima namen vzpodbuditi idejo, da imajo zatirani pravico do odpora in v izjemnih primerih tudi pravico do odcepitve. Seveda pa je srbski režim nedvomno pripomogel k ustvarjanju tovrstne slike. Tudi Srbi očitno priznavajo problem albanskega naroda na območju Kosova, saj trenutni predsednik Srbije in Črne Gore v svojih govorih o pripravljenosti na pogajanja o prihodnjem statusu zagotavlja kosovskim Albancem 'več kot avtonomijo, vendar manj kot neodvisnost'.

Politične elite na Kosovu kosovskih Albancev ne vidijo kot manjšine, ampak kot ljudstvo s pravico do samoodločbe. Odcepitev ni postala ključni element njihovih političnih prizadevanj vse do referendumu leta 1991. Do tedaj so skušali doseči le enakopravnost z ostalimi narodi znotraj jugoslovanske federacije, torej notranjo samoodločbo. Šele po razpadu Jugoslavije med letoma 1991 in 1992, nekajletnem zatiranju in kršitvah človekovih pravic, podreditvijo pod novo ustanovljeno Zvezno republiko Jugoslavijo v aprilu leta 1992, ki ni bila legitimizirana z nobenim demokratičnim dejanjem, so pričeli zahtevati neodvisnost in ustanovitev lastne države. Albanci v luči mednarodnega prava nase gledajo kot na nosilce pravice do zunanje samoodločbe, saj je bila njihova pravica do notranje samoodločbe mnogokrat kršena. Skupina, ki zahteva samoodločbo, se ne zateče vedno k nasilju; nasilje je pogosto uporabljeno s strani države proti skupini. To se je dejansko tudi zgodilo v primeru Kosova, saj so se kosovski Albanci sprva skušali nasilju upirati z nenasilnim odgovorom. Ko je zanje srbsko ravnanje postalo neznosno, se je oblikovala OVK.

Kosovski Albanci predstavljajo 90 % prebivalstva na Kosovu in so že stoletja vzdrževali in vzgajali različne značilnosti, po katerih se ločijo od ostalih skupin, ki poseljujejo ozemlje nekdanje Jugoslavije. Govorijo isti jezik (albanski jezik), imajo svojo kulturo in tradicijo in delijo iste običaje (Kumbaro 2001: 39). »Pomembna značilnost kosovske krize je, da se je podrejanje Albancev nadaljevalo skozi celotno stoletje z različno intenzivnostjo pod srbsko pretvezo 'pacifikacije nelojalne manjšine'« (Pula 1999: 41). Kot meni Franck (Marusich-Blancarte 2005: 8), »ima določena skupina znotraj specifične regije pravico do

neodvisnosti, če je manjšina znotraj večje politične enote, od katere želi samostojnost, je politično brez moči in se lahko loči, ne da bi pretirano prikrajšala preostale prebivalce v njihovi ekonomski prihodnosti ali nacionalni varnosti.« Slednje se nanaša na skrb glede zaščite srbske manjšine znotraj Kosova.

Obširne kršitve človekovih pravic na Kosovu so segale od nenasilne prepovedi uporabe albanskega jezika v vseh javnih institucijah do zloveščega in prisilnega premeščanja ljudi, ubijanja, mučenja ter posiljevanja. Natova kampanja in kasnejša administracija OZN sta v večji meri zaustavili omenjena grozodejstva. Etnične napetosti v regiji pa ostajajo in ni nobenega zagotovila, da ponovne vzpostavitve srbske oblasti na Kosovu ne bi spremljalo obnovljeno nasilje nad kosovskimi Albanci.

V zelo omejenem številu primerov je priporočljiva ustanovitev nove države ali sprememba mednarodnih meja. Prvi kriterij za tovrstno dejanje predstavljajo nepremostljive razlike: zgodovina preganjanja manjšinske skupine in verjetnost, da se bo preganjanje nadaljevalo. Nadalje je pomembno, da ima vodstvo, ki zahteva samoodločbo, demokratičen mandat. Spremembe meja morajo biti zadnji izhod, ko so bile vse ostale možnosti že izčrpane. Četrto, nove meje in nove države morajo biti stabilne, kar pomeni da so sprejete s strani prizadetega prebivalstva in sosednjih držav. Ko so ti štirje kriteriji izpolnjeni, je vloga mednarodne skupnosti, da pritiska na vse strani, naj sprejmejo spremembo meja, pomaga pri uveljavitvi teh sprememb ter zagotavlja in sprejema dogovore o regionalnem sodelovanju (Shehadi 1993: 84–5).

»Pravica do samoodločbe je pomemben pogoj za zaščito individualnih pravic, saj brez svobode pred zatiranjem individualne pravice ne morejo biti učinkovito zagotovljene« (Knop v Marusich-Blancarte 2005: 7). Nekaj je zagotovo: »prišlo je do opazne spremembe pri poudarjanju absolutne, brezpogojne pravice do politične suverenosti in ozemeljske celovitosti, do bolj fleksibilnega, manj statičnega stališča. Prepričanje, da so človekove pravice stvar mednarodne skrbi, je že dolgo neizpodbitno. Določena logika obstaja tudi pri postavljanju podobne trditve glede kolektivnih pravic ljudstev in njihovih zahtev, učinkovito si zagotoviti svoje pravice« (Simpson 1996: 55).

V kontekstu raziskovanja prve hipoteze lahko povzamemo Heraclidesa (1992: 400–9), ki meni, da so za pojav separatističnega gibanja potrebni trije elementi: obstoj različne skupnosti ali družbe – z drugimi besedami, samodefinirana človeška kolektiviteta, ki obstaja skoraj vedno kot številčna manjšina dejanske ali domnevne neenakosti ter ozemeljska kontinuiteta in strnjenost skupine, ki predstavlja večino na določenem območju države. Po Hunnamovem mnenju obstajata dva primera, ko bi naj podprli odcepitev. »Prvi se pojavi, ko se dogajajo grobe, diskriminatorne kršitve človekovih pravic. Če ni verjetnosti za spremembe v odnosu osrednje vlade ali če večina prebivalstva podpira represijo, je odcepitev verjetno najbolj učinkovito sredstvo za oblegano skupino. /... / Druga možna izjema je zahtevati pravico do odcepitve, če so razumne težnje po lokalni samoupravi ali manjšinskih pravicah arbitrarno zavrnjene s strani osrednje vlade – ne da jih spremlja nasilje v večjem obsegu« (Hunnam 1998: 16).

Trdimo lahko, da je zanikanje notranje samoodločbe in ukinitve avtonomije podlaga za pravico do zunanje samoodločbe. »Notranja samoodločba /... / se razume kot *inter alia* v smislu ljudske participacije pri javnih odločevalskih procesih. Srbija je bila tista, ki je skozi ponavljajočo se manipulacijo bivše jugoslovanske ustave – predvsem leta 1989 – spodkopala zagotovila kosovskih Albancev kot manjšine v skladu z različnimi konvencijami o človekovih pravicah« (Marusich-Blancarte 2005: 6). Večina strokovnjakov meni, ne samo, da ima vsaka skupina, ki se ima za ljudstvo, tudi pravico do samoodločbe, temveč imajo to pravico tudi tiste skupine, ki se imajo za del ljudstva. Kosovski Albanci nedvomno so del albanskega ljudstva, vendar pa bi lahko bili v današnjem času upravičeni do pravice do samoodločbe tudi kot ločen narod. Tako so kosovski Albanci takoj po drugi svetovni vojni zmeraj zahtevali ponovno združitev z Albanijo. Od tega časa pa so razvili ločeno skupinsko zavest. Nase ne gledajo zgolj kot na Albance, temveč kot na kosovske Albance, in zatorej zahtevajo, da se jim prizna pravica do lastne države (Muenzel 1999).

Srbija se je odrekla nadzoru nad ozemljem s tem, ko je sprožila vojno in ni uspela zaščititi manjšinskega prebivalstva. Hkrati pa je kršila temeljno načelo mednarodnega prava, ki, kot pravi Williams (Marusich-Blancarte 2005: 6), »zagotavlja, da so vse samoidentificirane skupine s koherentno identiteto in povezavo z določenim ozemljem upravičene, da skupno

določajo svojo politično usodo na demokratičen način in da niso podvržene sistematičnemu preganjanju. /... / /V/ primerih, kjer je samoidentificirani skupini zanikana pravica do demokratične samouprave in je nepretrgoma podvržena grobim kršitvam njihovih človekovih pravic, je najbolj razumna pot dejanj za mednarodno skupnost, da podpre mednarodni status za poddržavno entiteto z namenom, da zagotovi zaščito teh pravic.« Če je demokracija vladavina ljudstva, narodne manjšine lahko trdijo, da obstaja več kot eno ljudstvo, vsako s pravico, da si vlada samo. Zavračanje zahtev po pravici do samovlade lahko samo poslabša odtujitev med narodnimi manjšinami in poveča željo po odcepitvi. Hkrati pa bo sprejetje zahtev po samovladi najverjetneje pripeljalo do želje po se večji avtonomiji, morda celo neodvisnosti. Kljub dejstvu, da lokalna avtonomija zmanjšuje verjetnost nasilnih konfliktov, pa so obstoječe ureditve le redko primeri harmoničnega sodelovanja med nacionalnimi skupinami (Kymlicka 1999: 182-3).

Dozdeva se nam, da smo ujeti v gordijskem vozlu. Glede na dinamiko nekateri strokovnjaki menijo, da je edina rešitev problema multinacionalnih držav odcepitev. Če povzamemo Millerja (Kymlicka 1999: 182): »/K/er so nacionalne identitete postale že tako močne, da imamo dve ločeni nacionalnosti, ki živita ena ob drugi, bo najverjetneje najboljša rešitev odcepitev ene skupnosti«. Podobno trdi tudi Walzer (*ibid.*): »Če je skupnost tako radikalno ločena, da je zgolj eno državljanstvo nemogoče, potem se mora ozemlje ločiti.« Posledično sledi sklep (*ibid.*), da »/č/e se narodne manjšine ne želijo asimilirati, se morajo odcepiti in ustanoviti svojo državo.«

Sklenimo z mislijo, da bi morali biti v prihodnosti bolj pripravljeni pretehtati misel o odcepitvi. Dandanes se namreč še vedno predpostavlja, da je odcepitev moralna in politična katastrofa. Vendar pa številni avtorji vse bolj pogosto zagovarjajo idejo, da v primerih, ko je skupno življenje dveh skupin nemogoče ali celo nasilno je boljše, da se le-ti ločita in zaživita vsaka svoje življenje. Srbi tudi danes svobodno priznavajo svoje strahove in nenaklonjenost glede visoke rodnosti kosovskih Albancev, hkrati pa nadalje vztrajajo pri tem, da je ohranitev Kosova v Srbiji vitalni državni interes (Batt 2005: 42). Srbska politična elita se bo v pravkar potekajočih pogajanjih morala odločiti, ali želi Kosovo skupaj z njenim pretežno albanskih prebivalstvom ali pa se Kosovu odreče in mu dovoli zaživeti

svoje življenje. Trenutna skrita srbska želja obdržati Kosovo brez Albancev, je vsekakor nerealna iluzija.

5. ALI DE FACTO NEODVISNOST KOSOVA VODI V NJEGOVO DE JURE NEODVISNOST?

Vprašanje odcepitve je precej nejasna in nedorečena stvar. To je vidno prav na primeru krize na Kosovu s konca devetdesetih, »kjer je mednarodna skupnost našla bore malo opravičil za kršenje suverenosti Zvezne republike Jugoslavije z namenom zaščititi kosovske Albance; hkrati pa je Začasni sporazum za mir in samoupravo na Kosovu (*Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*)¹⁵ ponovno potrdil suverenost in ozemeljsko celovitost Zvezne republike Jugoslavije« (Kemp 2001: 13). Pomemben dokument, katerega pravni status je precej nejasen, saj ga nista podpisali obe strani je pravkar omenjen Sporazum iz Ramouilleta. Kasnejši pravno zavezujoči dokumenti se navezujejo tudi na ta sporazum kot na primer resolucija Varnostnega sveta 1244. Namen resolucije 1244 je »rešiti resno humanitarno situacijo na Kosovu in obsoditi vsa nasilna dejanja proti kosovskemu prebivalstvu«. »Namen Natove intervencije ni bil spremeniti meja Srbije ali doseči neodvisno Kosovo. Resolucija 1244 je pooblastila začasno administracijo, da 'ustvari politični proces, ki bo določil prihodnji status Kosova, upoštevajoč sporazum iz Rambouilleta'« (Batt 2005: 35).

V poskusu, slediti dogodkom na jugoslovanskem ozemlju, je samoorganizirana vlada Kosova na konferenci o Jugoslaviji decembra leta 1991 predala prijavnico za mednarodno priznanje Kosova kot neodvisne države. Kljub temu da je Kosovo zmeraj imelo in še vedno ima svoje ozemlje in prebivalstvo, prošnja za mednarodno priznanje polne kosovske neodvisnosti ni prejela pozitivnega odgovora. Vzrok temu je bilo dejstvo, da takratne vzporedne institucije in organi niso bili zmožni učinkovito nadzorovati svojega ozemlja in prebivalstva znotraj kosovskih meja. To je nadalje pomenilo, da organi in institucije niso imeli moči prisile in oblasti, s katero bi lahko uveljavili svojo voljo nad drugimi: kosovska vlada, živeča v izgnanstvu, ni imela ne vojske ne policije, da bi se uveljavila na notranjem in mednarodnem prizorišču. Njihova moč in avtoriteta sta temeljili zgolj na moralni in ne na politični podlagi.

---

¹⁵ Sporazum je bolj znan pod imenom Sporazum iz Rambouilleta.

Badinterjeva komisija¹⁶ je v svojih ugotovitvah glede Jugoslavije za albansko prebivalstvo Kosova posredno določila zgolj pravico do notranje samoodločbe, medtem ko je Slovincem, Hrvatom, Bosancem in Makedoncem odobrila pravico do zunanje samoodločbe. Omenjena komisija sploh ni obravnavala situacije na Kosovu niti ni podala svojega mnenja glede leta 1991 podane Deklaracije o neodvisnosti. Odločitev komisije o »svetosti notranjih meja, priznanju bivših jugoslovanskih republik kot držav in zavrnitvi prošnje srbske manjšine znotraj Bosne po odcepitvi so v splošnem razumljeni kot posredna zavrnitev želja kosovskih Albancev po odcepitvi od Srbije in priznanju neodvisne države« (Hasani 2005: 313).

Kosovo je trenutno subjekt *sui generis* – mednarodni protektorat. Resolucija Varnostnega sveta 1244 je razglasila Kosovo kot ozemlje pod mandatom OZN in odobrila mednarodno civilno (pod vodstvom UNMIK-a) in vojaško (pod vodstvom Nata) prisotnost na tem območju. V primeru Kosova je bil učinkovit srbski nadzor nad določenim delom ozemlja *de facto* razveljavljen s strani resolucije 1244, ki je vzpostavila začasno oblast na Kosovu. Jasno je, da trenutno Srbija nima učinkovitega nadzora nad Kosovom. Njena ozemeljska celovitost je bila torej oslABLJENA z dejanjem Varnostnega sveta. Srbija je *de facto* izgubila suverenost nad Kosovom. To pa nikakor ne pomeni, da je izgubila svojo državnost.

Če sprejmemo dejstvo, da Srbija sicer ima neizpodbitno pravno upravičenost nad ozemljem, vendar nad ozemljem ni več suverena, potem je trditev, da je Kosovo kot posledica svojega *de facto* statusa tudi *de jure* neodvisno, precej močna. Mednarodna skupnost je zahtevala ustanovitev administracije na Kosovu, ki vsebuje precej značilnosti neodvisnosti. Aktivnosti UNMIK-a izpodbijajo srbsko zahtevo po Kosovu s tem, ko omogočajo in vzpodbujajo kosovsko samoupravo in ustvarjajo domnevo v prid spremembe *statusa quo*. V zadnjih petih letih je Kosovo ponovno vzpostavilo in ustvarilo

---

¹⁶ Zunanji ministri Evropske skupnosti so se odločili, da bodo odločitve Badinterjeve komisije pravno zavezujoče za vse, ki bodo sprejeli pristojnosti komisije. Kasneje je Evropska skupnost zmanjšala pomen pravnih mnenj Badinterjeve komisije in jih obravnavala zgolj kot priporočila. Komisija je odločala o treh vprašanjih: prvo vprašanje, ali je Jugoslavija razpadla ali pa so se republike od nje odcepile; drugo vprašanje, ali ima srbsko prebivalstvo v Bosni in Hercegovini ter Hrvaški pravico do samoodločbe in tretje vprašanje, ali se lahko na notranje meje med Srbijo, Bosno in Hercegovino ter Hrvaško gleda kot na mednarodne meje. Komisija je odločila, da je Jugoslavija v procesu razpadanja, da imajo pravico do samoodločbe zgolj republike SFRJ in da se kot mednarodne meje obravnavajo meje bivših republik.

infrastrukturno omrežje, ki teži k samoupravi in zmožnosti preživetja kot država. Kljub temu da na papirju Kosovo še vedno pripada Srbiji, je podaljšana prisotnost UNMIK-a ustvarila *de facto* neodvisno Kosovo. Pravkar zapisano lahko podkrepimo z dvema dejstvoma: prvič, Kosovo je podpisalo že vrsto obvezujočih mednarodnih pogodb,¹⁷ kar je funkcija, ki ponavadi pripada suverenom; in drugič, UNMIK je maja leta 2001 razglasil Ustavni okvir za začasno samovlado (*Constitutional Framework for Provisional Self-Government*). Prvi zakonodajni akt UNMIK-a, določilo 1, sprejeto 25. julija 1999, je prepoznalo, da vso zakonodajno in izvršno moč na Kosovu, vključno s sodstvom, izvaja UNMIK pod posebnim predstavnikom generalnega sekretarja. S tem je bila jugoslovanska suverenost nad Kosovom *de facto* suspendirana (Marusich-Blancarte 2005: 15–7).

Kljub temu da OZN ni zahtevala suverenosti nad Kosovom, Kosova nedvomno ne vodi srbska vlada. Resolucija 1244 pooblašča generalnega sekretarja, da »ustanovi mednarodno civilno prisotnost na Kosovu z namenom vzpostaviti začasno administracijo za Kosovo, pod katero bodo ljudje na Kosovu uživali znatno avtonomijo znotraj Zvezne republike Jugoslavije, ki bo priskrbela prehodno administracijo«. Resolucija na številnih mestih navaja, da Jugoslavija ohranja pravno upravičenost nad Kosovom in da mednarodna skupnost ne izziva ozemeljske celovitosti Jugoslavije, vendar pa obstaja dogovor, da UNMIK upravlja z ozemljem v imenu ZRJ. Administracija ZN na Kosovu pravno gledano ni spremenila statusa regije, čeprav *de facto* Kosovo zglada neodvisno. V tem pogledu je pravni status Kosova izjemno negotov, kjer nobena entiteta ne more zahtevati suverena nadzora nad ozemljem. Kosova ne vodi Srbija, UNMIK pa ni zahteval upravičenosti nad njim. »V tem pogledu lahko UNMIK razumemo kot omogočevalca vladanja, vendar ne suverena, in Srbijo kot pravnega lastnika, ki pa mu tudi manjka polna sposobnost suverena« (Marusich-Blancarte 2005: 16). Resolucija 1244, ki je odobrila mednarodno upravljanje z ozemljem, je precej dvoumna, ko govori o trajanju suverenosti Zvezne republike Jugoslavije nad ozemljem Kosova.¹⁸

---

¹⁷ Sporazum o prosti trgovini z Albanijo, Sporazum o zaščiti investicij z Albanijo. Trenutni parlament je sprejel Zakon o mednarodnih finančnih sporazumih z namenom podpisati sporazum z Evropsko investicijsko banko ter memorandum za ustanoven energetskega omrežja v jugovzhodni Evropi. Prav tako potekajo pogajanja o Sporazumu o prosti trgovini z Makedonijo.

¹⁸ Medtem ko preambula resolucije 1244 potrjuje »zavezanost vseh držav članic k suverenosti in ozemeljski celovitosti Zvezne republike Jugoslavije in ostalih držav v regiji, kot je navedeno v Helsinški sklepni listini in

Resolucija 1244 jasno trdi, da je narava trenutnega režima zgolj začasna, in predvideva, da bo prihodnji status Kosova določen kasneje. Na žalost pa ne predlaga smeri, v katero bi se naj odvila rešitev statusa. Namesto tega ostaja interpretacija samega besedila odprta za različne razlage. Nekateri avtorji menijo, da določila resolucije nedvomno določajo ponovno restavracijo popolne srbske suverenosti na območju, če ne bo soglasno sprejeta kakšna druga rešitev vseh vpletenih strani. Spet drugi razumejo določila resolucije kot poudarjanje zgolj nominalnega ohranjanja srbske suverenosti nad Kosovom med obdobjem administracije OZN, kar naj bi jasno kazalo na drugačno končno ureditev. Resolucija 1244 se torej previdno izogiba jasno izraziti, kakšen naj bi bil prihodnji status. Kljub dejstvu, da omenjena resolucija skuša ohraniti ozemeljsko celovitost in mednarodno stabilnost z vsemi možnimi sredstvi, večkrat ponavlja, da je mednarodna misija na Kosovu zgolj začasne narave. In prav začasna narava UNMIK-a kaže na potrebo po nadaljnji rešitvi končnega statusa (Hasani 2005: 327). Številni evropski strokovnjaki sicer menijo, da resolucija 1244 izključuje neodvisnost Kosova, saj priznava ozemeljsko celovitost in suverenost Srbije.

Kljub številnim možnim interpretacijam dejanska situacija v regiji jasno kaže na smer, v katero se obrača mednarodna administracija. Na osnovi splošnih volitev leta 2001 pod strogim nadzorom mednarodne administracije so se vzpostavile vzporedne vladne strukture. To pa vsekakor kaže na to, da namen mednarodne skupnosti najverjetneje ni vrniti Kosova Srbiji. Res je, da odcepitev lahko vodi v krvav boj, saj nastane problem, ko se udarita pravica samoodločbe dela prebivalstva in pravica samoodločbe celotne populacijo znotraj ene države. Na prvi pogled je to seveda notranja zadeva držav in kot taka prepoveduje mednarodno poseganje. Ko pa boj preraste v brutalno kršenje človekovih pravic ali celo ogroža mednarodni red in mir, to ni več notranja zadeva države, temveč grožnja miru in varnosti celotne mednarodne skupnosti.

Pravica do notranje samoodločbe je bila Kosovu s strani srbske in jugoslovanske vlade kršena trikrat: prvič z ukinitvijo avtonomnega statusa, nadalje z uvedbo vojnega prava v

---

aneksu 2«, del 11c naroča »politični proces, ki bo določil politični status Kosova, upoštevajoč Sporazum iz Rambouilleta«. Sporazum iz Rambouilleta pa je predvidel »mehanizem za končno ureditev Kosova na podlagi volje ljudstva, mnenja relevantnih oblasti, naporov obeh strani glede implementacije sporazuma in Helsinške

letu 1990 in tretjič s podreditvijo pod zvezno ustavo leta 1992. Mednarodna skupnost kljub grobim kršitvam človekovih pravic vse do leta 1999 ni storila ničesar, da bi podprla nenasilni odpor kosovskih Albancev. Nadalje številni začasni sporazumi niso podprli pravice do svobodne notranje samoodločbe. Hkrati pa srbska vlada v takratnem času nikakor ni mogla trditi, da dosega evropske standarde zaščite manjšin. Ustavni in pravni režim za Kosovo ni dopuščal minimalnih standardov za učinkovito participacijo, ki jo ima vsaka manjšina v skladu s 15. členom Okvirne konvencije za zaščito nacionalnih manjšin, sprejete v Svetu Evrope (*Framework Convention for National Minorities*).¹⁹

Kosovski Albanci imajo precej trden primer za neodvisnost. Ker pa so kriteriji za odcepitev nejasni in ker je politična skupnost krhka, gre za korak, ki bi si ga upali storiti zgolj nekateri. Mednarodno skupnost skrbi, da bi tovrstna osamosvojitve ustvarila precedens za druge. Glede pravice do zunanje samoodločbe, torej ustanovitve lastne države, primer Kosova ustreza vsem pogojem, ki jih mednarodni strokovnjaki in mednarodna skupnost zahtevajo za tovrstno dejanje. Bili so dalj časa sistematično prikrajšani zaradi svoje nacionalne identitete, na podlagi diskriminacije, etničnega izvora, mučenja, ubijanja in sistematičnega etničnega čiščenja. Kosovski Albanci so pravico do zunanje samoodločbe mirno in demokratično uporabili na referendumu leta 1991, kjer niso razglasili odcepitve, temveč zahtevali Kosovo kot neodvisno entiteto, ki je pripravljena sodelovati pri oblikovanju nove jugoslovanske države. Kljub temu da je SFRJ leta 1992 prenehala obstajati so bili prisilno podrejeni pod novo srbsko zvezno ustavo iz leta 1992 – dejstvo, ki ga je bolj ali manj priznala tudi mednarodna skupnost. Vendar pa niti Zvezna republika Jugoslavija niti Srbija ne moreta trditi, da predstavljata celotno prebivalstvo in imata zatorej pravico do ozemeljske celovitosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav.

Ne smemo pozabiti, da, kljub temu da mednarodna skupnost ni priznala niti kosovske ustave niti splošnih in predsedniških volitev v letih 1992 in 1996 niti ustanovitve

---

sklepne listine», ki bi se naj izvedel v treh letih od leta 1999 (S/RES/1244 (1999) in Sporazum iz Rambuilleta).

¹⁹ 15. člen pravi: »Stranke naj ustvarijo potrebne pogoje za učinkovito participacijo oseb, ki pripadajo narodnim manjšinam v kulturnem, družbenem in ekonomskem življenju in v javnih zadevah, predvsem tistih, ki jih zadevajo.« Svet Evrope: Okvirna konvencija za narodne manjšine H(1995)010, z dne 1. 2. 1995 je dostopna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (18. 3. 2006).

vzporednih struktur, je bila edina svetla izjema priznanje Ibrahima Rugove kot neizpodbitnega vodje kosovskih Albancev. Tudi Milošević ga je formalno priznal kot takega s podpisom Rimske pogodbe leta 1996, ki se ukvarja s ponovnim odprtjem albanskih šol. Mnogi strokovnjaki menijo, da bi pomanjkanje izkušenj med vodstvom kosovskih Albancev, pomanjkanje človeških resursov, demokratičnih institucij in že tako ali tako slaba gospodarska situacija pripeljali do neuspele države in stičišča za kriminal, do »Kolumbije v Evropi /... / El Dorada za organiziran kriminal« (International Crisis Group 2005: 8). Po drugi strani pa skušajo kosovski Albanci s svojo zahtevo po neodvisnosti »odvrniti vrnitev beograjskega zatiranja in preprečiti ponižanje v državi, kjer bi bili na dnu družbene lestvice« (*ibid.* 6).

Kosovski Albanci menijo, da je bila avtonomija možna zgolj znotraj federalne strukture večje Jugoslavije in glede na način, kako je bila zlahka odstranjena, trenutno avtonomija ne predstavlja sprejemljive rešitve. Kljub temu da v mednarodni skupnosti ni konsenza glede priznavanja kosovske *de jure* odcepitve, je neizpodbitno, da je območje *de facto* ločeno od Srbije in bo v dovolj zrelem trenutku najverjetneje ta status priznan tudi s strani mednarodne skupnosti. Res pa je, da trenutna situacija na Kosovu vzbuja resne skrbi glede zaščite kosovskih Srbov na neodvisnem Kosovu. Natanko ta grožnja predstavlja najbolj resno oviro na poti Kosova do samostojnosti.

Uporaba notranje samoodločbe bi lahko bila srednja pot. Rešitev predpostavlja kompromis med nacionalno skupino, ki predstavlja državo, in skupnostjo znotraj te države, ki zahteva odcepitev. Z omenjenim predlogom bi bila ohranjena ozemeljska celovitost države, medtem ko bi država vzpostavila ustavni in politični okvir, potreben za različne oblike samouprave manjšine (Csurgai n.d.). Vendar pa se pojavi problem, ko se obe strani upirata tako elegantni rešitvi. Če so bili kosovski Albanci pred letom 1999 še pripravljeni skleniti kompromis, temelječ na priznanju avtonomije, po poskusu etničnega čiščenja, ki so ga doživeli, temu ni več tako. Pa tudi srbska stran ne deluje iskreno, ko predlaga več kot avtonomijo, saj je odnos oblasti pa tudi srbskega prebivalstva precej negativno nastrojen do albanskega prebivalstva, na katerega gledajo kot na drugorazredne državljane.

Kosovski Albanci zavračajo ponovno reintegracijo in vztrajajo pri tem, da zgolj zunanja samoodločba v obliki neodvisnega in suverena Kosova prinaša zadovoljivo rešitev. Ima pa samo Srbija kot *de jure* suveren na Kosovu neizpodbitno moč, da odobri prenos suverenosti. Iz tega sledi, da je ključnega pomena soglasje in sodelovanje vseh vpletenih strani. In kot pravi Crawford (Brown 2005: 256), je bilo v dvajsetem stoletju ustvarjenih več držav s soglasjem bivšega suverena kot pa s prisilno odcepitvijo. Po drugi strani pa je *status quo* za Srbijo precej drag. Srbija ima med kosovskimi Albanci dva milijona potencialnih državljanov, ki jih očitno ne želi in ki hkrati ne čutijo nobene lojalnosti do Srbije, a lahko zahtevajo koristi v Srbiji (potne liste, zaposlitev, zdravstvo, izobraževanje). Srbija je še vedno odgovorna za kosovski zunanji dolg, hkrati pa je brez prave besede pri procesu privatizacije. Srbija bo težko dosegla ne samo politične, temveč tudi številne tehnične pogoje za integracijo v EU, medtem ko ohranja pravno, ne pa tudi dejanske suverenosti nad Kosovom. S takšnim nedorečenim statusom je Srbija pravno odgovorna za zadeve, nad katerimi nima nobenega nadzora. Kosovo je breme, ki si ga ne more privoščiti (Batt 2005: 53). Srbija je bila prav tako razbremenjena vzdrževanja varnosti na Kosovu in podpiranja gospodarstva – ogromni finančni stroški so padli na mednarodno skupnost, ne na srbski proračun.

Če bi Kosovo vseeno ostalo del Srbije, bi Albanci lahko zasedli do 20 % sedežev v parlamentu in bi s svojo veliko mlajšo prebivalstveno strukturo predstavljali veliko večji del potencialnih vojaških rekrutov. Ker bi številčnost Albancev pomenila relativno velik odstotek glede na celotno prebivalstvo (dva od desetih milijonov), bi imela realno osnovo tudi zahteva po uveljavitvi albanščine kot drugega uradnega jezika (International Crisis Group 2005: 19). Trenutni protektorat, s tem se strinjajo vsi, ne more obstajati v neskončnost. Tudi če bi se kosovski Albanci z njim strinjali, ga mednarodna skupnost ne bi bila pripravljena tako dolgo financirati. »Skrbnišтво ne rešuje težave in Skrbniški svet OZN je del preteklosti. EU bi opravičeno odklonil vlogo skrbnika in nihče znotraj evropskih institucij tega tudi ne predlaga« (*ibid.* 25).

Kot navaja Mednarodna krizna skupina (*International crisis group*) v svojem poročilu iz januarja leta 2005, trenutni *status quo* ne bo zdržal več dolgo. Potrebno je zagotoviti štiri

temeljna pravila: zaščito manjšinskih pravic na Kosovu, zavrnitev vrnitve Kosova pod beograjsko oblast, zavrnitev razdelitve ter kakršnekoli združitve Kosova z Albanijo ali katerikoli sosednjim ozemljem. Če želi kosovska vlada voditi svoje ljudstvo v neodvisnost, morajo spoštovati in zaščititi kosovske Srbe in ostale manjšine na ozemlju. Medtem ko so srbske skrbi glede njihove manjšine legitimne, se morajo zavedati, da bo »vlak odpeljal z njimi ali brez njih«, zato naj v celoti sodelujejo v pogajanjih. Mednarodna krizna skupina v svojem poročilu poziva, naj mednarodna skupnost prizna *de jure* suverenost Kosova. »Obstoj demokratično izvoljenega parlamenta (novembra leta 2001, op. P. F.), v katerem pretežna večina izvoljenih predstavnikov želi neodvisno državnost, bo otežila ohranjanje *statusa quo*« (Csurgai n.d.).

Tudi Kontaktna skupina (*Contact Group*) je septembra leta 2004 podala naslednjo izjavo (International Crisis Group 2005: 3): »Osnova vsake poravnave mora vključevati vzpodbujanje varnosti in stabilnosti na Balkanu. Kot navaja dokument Standardi za Kosovo²⁰ mora biti prihodnost Kosova takšna, da bodo v njej vsa ljudstva »ne glede na etnično ozadje, raso ali vero, živela, delala in potovala svobodno, brez strahu, sovražnosti ali nevarnosti in kjer bo strpnost, pravica in mir za vse. Odnos Kontaktne skupine do prihodnosti Kosova bo močno odvisen od obsega, v katerem bo ta trditev ustrezala realnosti na Kosovu, predvsem z ozirom na kosovske Srbe in ostale nealbanske skupnosti. Pojav takšnega Kosova bo prispeval k premiku zahodno balkanske regije bližje evropskim integracijam. Ti indikatorji pomenijo, da se Kosovo ne bo vrnilo v situacijo, ki je prevladovala pred marcem 1999.«

Po mnenju Mednarodne komisije za Balkan (International Commission on the Balkans 2005: 20–21) je prva stopnja pogajanj o prihodnjem statusu Kosova »/d/e facto ločitev Kosova od Srbije.« To je mogoče sklepati že iz resolucije 1244, ki je spremenila Kosovo v protektorat ZN, kljub dejstvu, da resolucija govori o Zvezni republiki Jugoslaviji in ne o

---

²⁰ Standardi za Kosovo je osem področij, na katerih mora Kosovo pokazati napredek z namenom, da bodo njegove institucije primerno delovale, da bo stabilno in na poti v Evropo. Ko bo napredek na teh področjih dosežen, bo postalo življenje na Kosovu veliko lažje. Standardi so ključnega pomena za nova delovna mesta in varnost (UNMIK: Standards for Kosovo, <http://www.unmikonline.org/standards/priorities.htm>, 18. 3. 2006). Gre za osem področij, ki bi jih naj Kosovo doseglo, preden se bo obravnaval njegov končni status:

Srbiji. »Ponovna vrnitev Kosova pod vlado Beograda v bližnji prihodnosti« je po mnenju Mednarodne komisije za Balkan (*ibid.*) »nevarna iluzija.«

»Druga stopnja (neodvisnost brez popolne suverenosti) bi morala v letu 2005/2006 prepoznati Kosovo kot samostojno entiteto, vendar entiteto, kjer mednarodna skupnost ohranja svoja pooblastila na področjih človekovih pravic in zaščite manjšin« (*ibid.*). Pravno bi naj Kosovo ostalo protektorat ZN, vendar pa bi se naj odgovornost prenesla z UNMIK-a na Evropsko unijo. »Kosovo naj se na tej stopnji obravnava kot neodvisna, vendar ne suverena država, kjer naj ji bo omogočeno razviti svoje sposobnosti samovlade. Vse funkcije, ki jih trenutno izvajata UNMIK ali KFOR naj bodo prenesene na kosovsko vlado. /... / Mednarodna skupnost naj ohrani svoje pooblastilo po intervenciji na področjih, ki so ključni za doseg Kopenhaških kriterijev, namreč človekovih pravic in zaščite manjšin« (International Commission on the Balkans 2005: 21).

Formalna ločitev Kosova od Srbije je po mojem mnenju zaradi zgoraj navedenega najboljša rešitev, ki bo sčasoma pripeljala do ponovne vzpostavitve normalnih odnosov med Albanci in Srbi. Seveda pa mora mednarodna skupnost pritiskati na oblast v Prištini, da utrdi svoje demokratične institucije in vladavino prava, zmanjša kriminal in korupcijo ter se spopade z revščino in visoko stopnjo brezposelnosti. Hkrati pa mora poskrbeti za zaščito srbske manjšine na Kosovu s vzpodbujanjem strpnosti in zagotavljanjem manjšinskih pravic. S tem bi se ponovno obudila ideja o multietničnosti, k čemur bi pripomoglo tudi zagotovilo, da bodo kosovske oblasti prepustile krščanska sveta mesta mednarodnemu nadzoru.

Če povzamemo, je pred letom 1989 obstajala pravna in dejanska podobnost med Kosovom in ostalimi republikami, izhajajoča iz ustave, sprejete leta 1974. Glede na ustavo je imelo Kosovo pravico sodelovati v skupni realizaciji interesov federacije kot ostale republike, je bilo odgovorno za implementacijo in spreminjanje jugoslovanske ustave, kot tudi za ratifikacijo mednarodnih sporazumov in oblikovanje jugoslovanske zunanje politike. Kosovo je bilo neposredno predstavljeno v zveznih organih, kot so zvezni parlament,

---

delujoče demokratične institucije, vladavina prava, svoboda gibanja, vrnitve in reintegracije, gospodarstvo, lastninske pravice, dialog z Beogradom ter ustanovitev kosovskih zaščitnih enot.

predsedniški kabinet, zvezno sodišče in zvezno ustavno sodišče. Kot del federacije je bila Kosovu odobrena pravica do svoje ustave, parlamenta in sodstva – vključno z ustavnim in vrhovnim sodiščem – in pravica do lastne bančne politike znotraj skupne valutne politike (Kumbaro 2001: 37).

Skrajne okoliščine so pripeljale do situacije, v kateri je manjšina upravičena do uveljavitve pravice do odcepitve. Ker so vsi ostali poskusi za doseganje sklopa posebnih pravic manjšin propadli, kosovski Albanci lahko uporabijo pravico do odcepitve. To so skušali storiti v trenutku, ko jim je bila zanikana pravica do obstoja in so se nad njimi vršili grobi fizični napadi (genocid, etnično čiščenje, posilstva). V danem primeru pa so izpolnjeni tudi drugi pomembni pogoji, to je številčnost, zagotovljeno ozemlje in zunanje-politične okoliščine (npr. podpora velikih sil). V obravnavanem primeru bi lahko kot mednarodno podporo razumeli poseg Nata leta 1999 in nadaljnjo mednarodno prisotnost na območju v obliki UNMIK-a in KFOR-ja.

Resolucija 1244 se je osredotočila na dve zadevi: zavezo suverenosti in ozemeljsko celovitost Jugoslavije ter precejšnjo avtonomijo in smiselno administracijo za Kosovo. Resolucija je zahtevala tesno koordinacijo OZN s prisotnostjo mednarodne skupnosti na Kosovu (Nato, KFOR) in pooblastila generalnega sekretarja ZN, da imenuje posebnega predstavnika, ki bo nadzoroval implementacijo mednarodne civilne prisotnosti (UNMIK). Po mnenju nekaterih resolucija ne govori o tem, da bi naj Kosovo za vedno ostalo del Jugoslavije oziroma Srbije in Črne gore. Prav nasprotno, besedilo naj bi dovoljevalo referendum o neodvisnosti na podlagi volje ljudi (Marusich-Blancarte 2005: 14).

Pravno gledano vloga UNMIK-a na Kosovu nima negativnega vpliva na srbsko upravičenost do suverenosti nad Kosovom. Pravni status Kosova je kljub prisotnosti UNMIK-a načeloma nespremenjen in v tem pogledu ostaja sestavni del srbskega ozemlja. Vseeno pa je »resolucija 1244 občutno in najverjetneje trajno spremenila suveren nadzor nad Kosovom. Z odstranitvijo jugoslovanskega suverenega nadzora in njegovo nadomestitvijo z začasno administracijo ZN, ki je sposobna poskrbeti za demokratično samoupravo je ustvarila situacijo, kjer so možnosti, da se Kosovo vrne pod jugoslovanski

ali srbski suvereni nadzor, precej majhne« (Williams v Marusich-Blancarte 2005: 15). Kljub temu da Srbija ohranja pravno upravičenost nad ozemljem, je ta status v svojem bistvu površen in nepomemben zaradi »začasne narave obstoječe federacije« (Marusich-Blancarte 2005: 15). Vzpostavitev administracije OZN in vojaške prisotnosti KFOR je učinkovito odstranila tako srbsko civilno kot vojaško prisotnost.

Tradicionalno pravo bi nedvomno dalo prednost ozemeljskemu *statusu quo* na podlagi tradicionalnega razumevanja spoštovanja suverenosti. Vendar pa je mednarodna skupnost – v obliki Kontaktne skupine – razglasila, da je *status quo* nevzdržljiv. Resolucija 1244 v svojem besedilu govori o tem, da bo v prihodnosti oblikovan politični proces, ki bo določil prihodnji status Kosova. Iz tega lahko sklepamo, da trenutna *de jure* suverenost Srbije nad Kosovom ne pomeni nujno trajne suverenosti. »Kosovska pravna situacija je zato precej drugačna od ostalih odcepitvenih ozemelj drugje v regiji (ali celo v svetu), katere pravica do samostojnosti, kljub temu da je jasno izražena, ni bila mednarodno priznana« (International crisis Group 2005: 29).

Kot pravi Palokaj (International crisis Group 2005: 26): »Nobena ustvarjalna ideja o kosovskem statusu, ki izključuje možnost formalne državnosti z mednarodnim priznanjem, ne more biti imenovana kot rešitev, ampak zgolj kot zavlačevanje.« Kljub temu da dejansko stanje politike 'standardi pred statusom' ne kaže na izpolnitev zastavljenih ciljev, da je brezposelnost še vedno nad 50 odstotkov, da srbsko prebivalstvo na območju še vedno ne uživa pravice do gibanja, da politične in pravne institucije še vedno ne delujejo kot bi morale, da je stopnja kriminala in korupcije izjemno visoka, pa vprašanje kosovske samostojnosti »ne počiva na kosovski pripravljenosti, temveč na pomanjkanju realističnih alternativ« (Kupchan 2005: 15). Tudi ideja 'standardi pred statusom' se je spremenila in obrnila na glavo. Danes mednarodna skupnost deluje po načelu 'status pred standardi'. Pogajanja o končnem statusu že potekajo kljub dejstvu, da Kosovo še zdaleč ni doseglo zastavljenih standardov.

6. SKLEP

Meje v Srednji in Vzhodni Evropi so po nastanku mlajšega izvora kot meje v Zahodni Evropi. V zgodnjem dvajsetem stoletju je bila predvsem v Vzhodni Evropi izjemna fluidnost meja. V na novo nastalih državah so se znašle pomembne etnične, verske in jezikovne manjšine. Odsotnost homogenega prebivalstva je pripeljala do razdiralnih procesov, ustvarjanja novih narodov vključno z nasilno integracijo manjšin, preseljevanjem prebivalstva in izmišljanjem narodnih mitov. Težave z mejami v Srednji in Vzhodni Evropi niso bile omejene zgolj na etnično kompleksnost. Pozivanje k dejanski ali mitični preteklosti je pripeljalo do ozemeljskih zahtev in nasilnih bojev. Najboljši primer za to je prav Kosovo, kjer preko 90 % prebivalstva predstavljajo kosovski Albanci, vendar pa ozemlje zase zahtevajo Srbi, ko trdijo, da gre za osrčje Srbije in zibelko srbskega naroda. Prepričanje se ohranja pri življenju preko epov in legend o otomanski zmagi nad srbskim prebivalstvom na Kosovu leta 1389. Na Albance se zato gleda kot na vsiljivce, kljub temu da so se naselili na tem območju še pred ustanovitvijo moderne države.

Problem, kot ga vidi Priština, je, da je Kosovo v poznih sedemdesetih in osemdesetih letih že uživalo visoko stopnjo avtonomije. Le-ta pa jim je bila nenadno in nasilno odvzeta leta 1989. Do tega trenutka so se albanske želje osredotočale zgolj na to, da bi Kosovo postalo republika znotraj bivše Jugoslavije. Gre za dejansko majhen korak glede na to, da so že imeli svoj parlament in policijo kot tudi predstavnike znotraj zveznega predsedstva. Z ukinitvijo avtonomije ter zatiranjem s strani srbske policije in vojske pa je kosovskim Albancem postalo jasno, da se bodo zadovoljili zgolj s polno samostojnostjo.

Prvo hipotezo lahko delno potrdim, saj so mnogi avtorji, ki sem jih omenila v nalogi, prepričani, da je odcepitev dela prebivalstva možna v izjemnih okoliščinah. Seveda ni sporno dejstvo, da med izjemne okoliščine spada sistematično, grobo in vseobsežno kršenje človekovih pravic, ki ga v večini primerov spremlja nasilje. Vendar pa se še vedno pojavlja problem pri definiciji dejanskega nosilca te pravice in dejanski aplikaciji te definicije v mednarodnem pravu. Katero je tisto ljudstvo, ki lahko zahteva pravico do samoodločbe in njeno skrajno obliko – pravico do odcepitve? Dejstvo, zaradi katerega lahko prvo hipotezo

potrdim zgolj delno je, da sem skozi nalogo ugotovila, da še vedno ne obstaja vsesplošno sprejet konsenz, mednarodna skupnost pa tudi ni sprejela še nobenega mednarodnopravno zavezujočega dokumenta, ki bi dovoljeval manjšinam pravico do samoodločbe. Res pa je, da se koncept samoodločbe in njemu nasprotujoči koncept ozemeljske celovitosti spreminjata v luči vedno večjega pomena spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Vedno večji pomen pa se v mednarodni skupnosti pripisuje tudi varstvu manjšinskih pravic. Kosovski Albanci kot manjšina znotraj Srbije in kosovski Srbi kot manjšina znotraj Kosova so v preteklih letih nedvomno trpeli zaradi številnih zlorab svojih pravic. Zaskrbljujoče stanje na Kosovu je zadevo pripeljalo pred mednarodno skupnost in posledično mednarodno vmešavanje. Dogajanja na Kosovu, ki so se začela kot kršitve individualnih človekovih pravic, so se sprevrgla v primer kršitve kolektivnih pravic.

Kot sem že omenila, se pojavlja težava pri legitimiranju zahteve po samoodločbi in odcepitvi, saj je trenutni mednarodni sistem še vedno precej konzervativen. Ozemeljska celovitost, podprta z neuporabo sile, in koncept nedotakljivosti meja so še vedno ključne norme svetovne ureditve. Način, kako se soočiti s pravico do samoodločbe, je dovoljevati notranjo samoodločbo. Manjšine je potrebno vzpodbujati, da se lahko samoodločba uresniči tudi znotraj manj kot neodvisne politične entitete. Etnične skupine lahko preživijo tudi brez lastne države, vendar pa morajo biti zaščitene njihove človekove pravice. Če je tradicionalna državna paradigma homogena država, potem je jasno, da manjšine zahtevajo svojo lastno državnost. Kosovski Albanci kot skupina so z etičnega vidika upravičeni do pravice do samoodločbe, saj so tradicionalno živeli in še vedno živijo na določenem ozemlju z bolj ali manj jasno začrtanimi mejami. Kljub zatiranju so ohranjali in gojili svojo etnično identiteto skozi razvoj svojega jezika, običajev, tradicije in prakticiranje svoje vere. Zapisana trditev pa ne najde podlage v mednarodnopravnih dokumentih.

Avtorji, omenjeni v nalogi, predpostavljajo štiri ključne dejavnike, ki bi lahko upravičili zahtevo po odcepitvi: vzorec sistematične diskriminacije ali izkoriščanja relativno velike in samoidentificirane manjšine; obstoj različne, strnjeno naseljene skupnosti, ki podpira odcepitev; nadalje, če je odcepitev edina realna možna rešitev konflikta med novo in staro državo ter v primeru, da osrednja vlada zavrača vse kompromisne rešitve. Po mojem

mnenju sem z diplomsko nalogo dokazala, da so izpolnjeni vsi štirje dejavniki. Kosovsko prebivalstvo je bilo predvsem v letu 1999 izpostavljeno sistematičnemu etničnemu čiščenju izjemnih razsežnosti, kar je razlog za vsaj delno potrditev prve hipoteze. Kosovski Albanci živijo na relativno strnjenem območju Kosova, so številčno močni in pretežno podpirajo odcepitvene težnje. Sama rešitev kosovskega vprašanja bi najverjetneje umirila nestabilnost na Balkanu, kar bi pomenilo, da se vsaka entiteta lahko začne samostojno razvijati v smeri pridruževanja evropskim integracijam. Ponovimo še to, da je sama pokrajina v preteklosti že uživala precejšnjo avtonomijo, danes pa je, o tem se strinjajo bolj ali manj vsi strokovnjaki, *de facto* neodvisna. Pravkar zapisano pa tudi potrjuje drugo hipotezo, da je verjetnost, da se Kosovo ponovno vrne pod srbsko oblast, izjemno majhna, saj mednarodna skupnost v obliki mednarodne prisotnosti na območju vzpodbuja ustanavljanje institucij, ki bi bile sposobne iz Kosova ustvariti uspešno in moderno državo, ki se bo v prihodnosti sposobna aktivno vključiti v evropske integracije in uspešno delovati v mednarodni skupnosti.

Kljub temu da kosovski Albanci predstavljajo samoidentificirano skupino s tesno povezavo z ozemljem, so jim bile zanikane pravice sodelovati pri demokratičnem vladanju. Omenjeno zanikanje je spremljala visoka stopnja sistematičnega preganjanja, državnega zatiranja, diskriminacije in zavrnitve osnovnih človekovih pravic. Kosovskim Albancem zaradi omenjenega ni potrebno ostati znotraj politične strukture in lahko legitimno zahtevajo svoj lastni mednarodni status. Če povzamemo pravkar povedano: kadar so manjšinske pravice grobo kršene, utegne postati legitimna ekstremnejša oblika samoodločbe, torej zahteva po odcepitvi z vsemi zapleti za ozemeljsko celovitost države, pa tudi za mednarodna mir in varnost, ki so nujno povezani z zahtevami po odcepitvi. Manjšina, katere identiteta je ogrožena in ki je izpostavljena raznarodovanju in diskriminaciji, utegne ne le postaviti zahtevo po odcepitvi, temveč bi morala zanjo postati ta zahteva legitimna.

Konsenz, ki združuje vlade in ljudi na Balkanu, je, da regija ne more doseči blaginje in stabilnosti izven procesa evropske integracije. Istočasno je jasno, da disfunkcionalne države in protektorati, ki so značilni za balkansko regijo, aktivno omejujejo vključevanje

balkanskih držav v evropske tokove. V tem duhu je *status quo* problem, saj ovira pot do pristopa v EU. Kosovo se vsekakor tudi v prihodnosti ni zmožno braniti pred Srbijo in Srbija ne bo sposobna doseči takšne vloge na Kosovu, ki ji večina prebivalstva nasprotuje. Stabilnost po umiku mednarodnega protektorata zato zahteva, da Beograd in Priština dosežeta obojestransko sprejemljiv sporazum. Res pa je, da sprti strani do takšnega sporazuma ne moreta priti sami. Pomembna je podpora in upoštevanje interesov sosednjih držav, hkrati pa morajo ključno vlogo še naprej igrati OZN, EU, OVSE in Nato. Ključnega pomena je, da kosovska neodvisnost Beogradu ne sme biti vsiljena.

Mednarodna skupnost mora vsekakor tudi v prihodnosti ohranjati enotnost in ozemeljsko celovitost obstoječih držav, vendar pa je potrebno zmanjšati tveganje sobivanja za skupine, ki se čutijo drugačne od večine prebivalstva. Nadalje je potrebno poskrbeti, da so prednosti življenja v multietnični državi vidne, kar lahko prepreči nepotrebne izbruhe nasilja in zahteve po odcepitvi. Vendar je v primerih, kjer med posameznimi skupinami obstajajo nepremostljive razlike, boljše, da te skupine živijo ločeno. Mednarodna skupnost bi morala v takih primerih poskrbeti za ustrezen okvir, za mirna pogajanja, ki lahko pripeljejo do odcepitve in ustanovitve nove države. Seveda je pomembno ohranjanje obstoječih meja, vendar pa se znotraj le-teh pojavlja zahteva po zaščiti manjšinskega prebivalstva.

Mnogi trdijo, da bi odcepitev Kosova od Srbije vzpodbudila nemire v Makedoniji in ostalih relativno nestabilnih državah v regiji in po svetu. Vendar pa je prav predsednik Makedonije izjavil, da je nadaljnja nejasnost glede statusa Kosova večja grožnja stabilnosti njegove države kot kosovska neodvisnost, ki bi jo sprejeli; pod pogojem, da je rezultat pogajanj, ki jih bodo spremljala mednarodna zagotovila in kredibilni ukrepi za zavračanje albanskega ekstremizma v regiji. Tudi Mednarodna komisija za Balkan glede možnosti *spill-over* učinka, ki bi ga prineslo neodvisno Kosovo, meni, da skrbi mednarodne skupnosti, da bi neodvisnost Kosova avtomatično izzvala razpad Bosne in Hercegovine, nima v resničnosti nobene osnove. To ne pomeni, da bo kosovska neodvisnost enostaven in nesporen proces. Če le-ta ne bo pravilno izpeljan, bo imel grozljiv učinek v regiji.

Strah, da bo priznanje pravice do odcepitve kosovskim Albancem odprlo Pandorino skrinjo za probleme, povezane z ostalimi odcepitvenimi zahtevami, torej ne more biti argument proti zahtevi kosovskih Albancev po neodvisnosti. Kosovo po mojem mnenju ne zadržuje zgolj napredka celotne regije, temveč ima nanjo negativen vpliv. Nakazana možnost rešitve statusa hkrati pomeni zagotovilo za vse potencialne vlagatelje na tem območju, kar bi izboljšalo gospodarsko prihodnost območja. Čas za Kosovo se nedvomno izteka, mednarodni skupnosti pa do sedaj še ni uspelo v pokrajino prinesiti varnosti in razvoja. Multietnično Kosovo obstaja zgolj na papirju. Dogodki marca leta 2004 so jasno nakazali, da bi lahko prišlo do nadaljnjih zaostritev. Srbi na Kosovu živijo ujeti v svojih enklavah brez svobode gibanja, brez zaposlitve in brez upanja ali priložnosti za dejansko integracijo v kosovsko družbo. Kosovski Albanci se zato morajo zavedati, da je uporaba nasilja najhujši sovražnik njihovim sanjam po neodvisnosti.

Albansko vodstvo na Kosovu mora prevzeti svoj del odgovornosti glede nepripravljenosti sodelovati v procesu sprave in razvoju multietničnih institucij in struktur. Trenutna stopnja brezposelnosti je 60 do 70 %. Kosovski Albanci so nezadovoljni s svojim nerešenim statusom, z ekonomsko situacijo in težavami, povezanimi s preteklostjo. Zahteva po suverenosti se skozi leta ni zmanjšala; prav nasprotno, v zadnjih letih se je še povečala. Varnostni svet ZN je v preteklem letu dal zeleno luč za pogajanja, ki bi se lahko končala z neodvisnim Kosovom. Srbske oblasti pripravljajo različne pogajalske strategije, vendar so mnoge od teh neprimerne. Bolj malo je verjetno, da bodo kosovski Albanci sprejeli srbsko ponudbo po večji avtonomiji. Posledično bi takšna formula lahko povzročila, da bi v srbski vladi sedeli etnično albanski ministri ali pa bi se ustvaril etnično albanski blok znotraj srbskega parlamenta. Seveda pa si srbski voditelji česa takega ne želijo. Nobena od trenutnih možnosti za rešitev kosovskega vprašanja ni pretirano privlačna. Najmanj problematična rešitev se zdi priprava Kosova na t.i. pogojno neodvisnost z močnim mednarodnim nadzorom manjšinskih pravic in zagotovili proti nadaljnjim spremembam meja. Neuspeh v pogajanjih med obema sprtima stranema lahko OZN prisili, da se, čeprav ne ravno z veseljem, sam odloči o končnem statusu. Konec koncev ima Varnostni svet v skladu z Ustanovno listino OZN pravico izvršiti kakršnokoli rešitev, za katero meni, da je potrebna za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti kot tudi za zaščito človekovih

pravic. Prepričana sem, da neodvisnost Kosova ne bo rešila vseh ozemeljskih problemov, vendar pa bi nadaljnja negotovost o prihodnjem statusu lahko pripeljala do zaostrite situacije v celotni regiji.

Seveda nedvomno obstaja skrb, da bi nenadzorovano priznavanje pravice do samoodločbe pripeljalo do neskončne razdrobljenosti, neuspešnih držav, izsiljevanja. Vendar pa te skrbi ne bi smele voditi do drugega ekstrema; to je popolne in absolutne prepovedi odcepitve. Mednarodna skupnost mora najti merila za upravičeno zahtevo po samoodločbi, vključno s pravico do odcepitve. Samoodločba bi se morala ukvarjati predvsem z ljudstvi in ne z ozemljem. Iz tega pa sledi, da ni razloga, da bi morali gledati na obstoječe administrativne ali republiške meje znotraj držav kot na svete in nespremenljive.

7. VIRI

Anderson, Malcolm (1996) *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity Press.

Bartkus, Viva Ona (1999) *The dynamic of sucession*. Cambridge: Cambridge University Press.

Batt, Judy (2005) *The Question of Serbia*. Chaillot Paper No. 81. Pariz: Institute for Security Studies.

Beahr, Peter R. (1999) *Human Rights. Universality in Practice*. London: Macmillan Press Ltd.

Bilandžić, Dušan (1986) *Zgodovina socialističke federativne republike Jugoslavije*. Ljubljana: Školska knjiga.

Brown, Bartram S. (2005) "Human Rights, Sovereignty, and the Final Status of Kosovo". V *Chicago-Kent Law Review* Vol. 80 (2005) No. 1, 235–72, <http://lawreview.kentlaw.edu/articles/80-1/Brown%20PDF3.pdf> (14. 10. 2005).

Conforti, Benedetto (2005) *Mednarodno pravo*. Ljubljana: FDV.

Constitutional Framework for Provisional Self-Government, <http://www.unmikonline.org/constframework.htm> (19. 3. 2006).

Csurgai, Gyula (n.d.) "Towards New Strategies of Territorial Organisations of Multi-Ethnic Regions in Central and South Eastern Europe; A Geopolitical Approach", <http://www.sit-edu-geneva.ch/gycsurgmino.htm> (19. 3. 2006).

Danspeckgruber, Wolfgang (2000) "Kosovo: Conceptual Challenges, Practical Problems, Possible Future Lessons. Preliminary Paper". New Jersey: Princeton University, <http://www.unausa.org/site/pp.asp?c=fvKRI8MPJpF&b=476123> (14. 10. 2005).

Daskalovski, Židas (2003) Claims to Kosovo: Nationalism and Self-Determination. V Florian Bieber in Židas Daskalovski (ur.) *Understanding the War in Kosovo*, 13–28. London: Frank.

Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanja med državami v skladu z Ustanovno listino Organizacije združenih narodov, GA/RES/2625 (XXV), z dne 24. 10. 1970, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement> (15. 3. 2006).

Deklaracija o zagotovitvi neodvisnosti kolonialnih dežel in narodov, GA/RES/1514 (XV), z dne 14. 12. 1960, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement> (15. 3. 2006).

Devetak, Silvo (1989) *Manjine, ljudska prava, demokratija*. Sarajevo: Izdavačka djelatnost.

Freeman, Michael (1998) "National Self-Determination, Peace and Human Rights". V Peace Review Vol. 10 (1998) No. 2, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/freeman.htm> (16. 10. 2005).

Glenny, Misha (2004) The Kosovo Question and Regional Stability. V Judy Batt (ur.) *The Western Balkans: moving on*. Chaillot Paper No. 70, 87–98. Pariz: Institute for Security Studies.

Haas, Richard N. (1999) *Intervention. The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*. Washington D.C.: Brookings Institution.

Halperin, Morton H., David J. Schiffer, Patricia L. Small (1992) *Self-determination in the New World Order*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

Hannum, Hurst (1998) "The Specter of Succession. Responding to Claims for Ethnic Self-Determination". V *Foreign Affairs* Vol. 77 (1998) No. 2, 13–18, <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=397343> (19. 3. 2006).

Hasani, Evner (2005) "Self-Determination under the Terms of the 2002 Union Agreement between Serbia and Montenegro: Tracing the Origins of Kosovo's Self-Determination". V *Chicago-Kent Law Review* Vol. 80 (2005) No.1, 305–29, <http://lawreview.kentlaw.edu/articles/80-1/Hasani%20PDF3.pdf> (14. 10. 2005).

Heraclides, Alexis (1992) "Secession, Self-Determination and Nonintervention: In Quest of Normative Symbiosis". V *Journal of International Affairs* Vol. 45 (1992) No. 2, 399–420, <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=920518199> (19. 3. 2006).

Independent International Commission on Kosovo (2001), *Why conditional independence?* Solna: Independent International Commission in Kosovo.

International Commission on the Balkans (2005), *The Balkans in Europe's Future*. Sofia: Secretariat Centre for Liberal Studies.

International Crisis Group (2005), "Kosovo: Toward Final Status. Europe Report No. 161", <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=3226> (14. 10. 2005).

Judah, Tim (2002) *Kosovo: War and Revenge*. New Haven, London: Yale Nota Bene.

Kemp, Walter A. (2001) "Applying the Lund Recommendations: Challenges for the OSCE". PSIO Occasional Paper. Geneva: HEI, http://www.isn.ethz.ch/4isf/4/Papers/ISF_WS_III-3_Kemp.pdf (14. 10. 2005).

Komel, Franc, ur. (1982) *Statistički godišnjak Jugoslavije 1982*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.

Kosovo Force: Kfor Information, <http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm> (20. 2. 2006).

Kristan, Ivan (1990) *Pravica do samoodločbe*. Ljubljana: Zbornik pravnih razprav Pravne fakultete v Ljubljani.

Kumbaro, Dajena (2001) "The Kosovo Crisis in an International Law Perspective: Self-Determination, Territorial Integrity and the NATO Intervention", <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/kumbaro.pdf> (19. 3. 2005).

Kymlicka, Will (1999) *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon.

Loquai, Heinz (2000) Kosovo – A Missed Opportunity for a Peaceful Solution to the Conflict? V Institut for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg *OSCE Yearbook 1999*. Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Lukić, Reneo, Allen Lynch (1996) *Europe from Balkans to the Urals. The disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*. Oxford: Oxford University Press.

Lutifić, Ibrahim, ur. (1974) *Statistički godišnjak Jugoslavije 1974*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.

Lutovac, Zoran (1998) "The Right to Self-Determination: The Collapse of the SFR of Yugoslavia and the Status of Kosovo". V Erich Reiter (ur.) *Schriftenreihe: Forschungen zur Sicherheitspolitik* Vol. 3 (1998), http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/14_sr3_lutovac.pdf (16. 10. 2005).

Marič, Suzana (2003) *Konflikt načel: pravica narodov do samoodločbe in pravica držav do ozemeljske celovitosti (s poudarkom na pravici do odcepitve)*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Marusich-Blancarte, Paola (2005) "Kosovo juridical status: critical analysis to three claims to independence. Occasional Short Paper No. 2". Ljubljana: Institute for Strategic Studies, http://www.iss-lj.si/pdf_published/Kosovo-Juridical-Status.pdf (16. 10. 2005).

McCorquodale, Robert (1996) Human Rights and Self-Determination. V Mortimer Sellers (ur.) *The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples*, 9–34. Oxford in Washington: Berg.

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in Mednarodni pakt o državnih in političnih pravicah, GA/RES/2200 (XXI), z dne 16. 12. 1966, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/03/IMG/NR000503.pdf?OpenElement> (15. 3. 2006).

Mitić, Miodrag (1998) *Nacionalne manjine*. Beograd: Javno poduzeće Službeni list SRJ.

Mockaitis, Thomas R. (2004) "Civil-Military Cooperation in Peace Operations: The Case of Kosovo", <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB583.pdf> (19. 3. 2006).

Morača, Pero (1971) *Jugoslavija 1941*. Beograd: Institut za suvremenu istoriju.

Muenzel, Frank (1999) "What does Public International Law have to say about Kosovo Independence?". Hamburg: Max-Planck-Institute für Ausländisches und Internationales Privatrecht, <http://jurist.law.pitt.edu/simop.htm> (14. 10. 2005).

Musgrave, Thomas D. (1997) *Self-Determination and National Minorities*. Oxford: Clarendon Press.

Novak, Ante, ur. (1955) *Statistički godišnjak 1955*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.

Novak, Ante, ur. (1962) *Statistički godišnjak FNRJ 1962*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.

Okvirna konvencija za narodne manjšine H(1995)010 Sveta Evrope, z dne 1. 2. 1995, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (18. 3. 2006).

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi: Helsinška sklepna listina, z dne 1. 8. 1975, http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (15. 3. 2006).

Organizacija združenih narodov (1992), *Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča*. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

Pavlakovič, Vjieran, Sabrina Petra Ramet (2004) Albanian and Serb rivalry in Kosovo: realist and universalist perspectives on sovereignty. V Bahcheli, Tozun, Barry Bartmann, Henry Srebrnik (ur.) *De facto states. The quest for sovereignty*, 52–101. London, New York: Rutledge.

Petrič, Ernest (1977) Samoodločba in narodne manjšine. V *Teorija in praksa* 14(3), 187–203. Ljubljana: FSPN.

Petrič, Ernest (1980) *Samoodločba manjšin – pravica do odcepitve – varstvo manjšin (s posebnim ozirom na predlog Deklaracije OZN o pravicah manjšin)*. Ljubljana: Raziskovalni inštitut FSPN.

Pirjevec, Jože (2003) *Jugoslovanske vojne 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pula, Gazmed (1999) "Possible Solutions for Kosovo". V Refugee Studies Programm Queen Elizabeth House University of Oxford (1999) The Kosovo Crisis RSP Working Paper No. 1 35–47, <http://www.rsc.ox.ac.uk/PDFs/workingpaper1.pdf> (19. 3. 2006).

Radovanović, Svetlana (1995) "The Serbian Question in the Balkans". Beograd: Faculty of Geography, <http://www.rastko.org.yu/istorija/srbi-balkan/sradovanovic-demography.html> (27. 5. 2006).

Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/EREC1201.HTM> (17. 3. 2006).

Resolucija Varnostnega sveta OZN: S/RES/1244 (1999), z dne 10. 6. 1999, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (16. 3. 2006).

Resolucija Varnostnega sveta OZN: S/RES/1160 (1998), z dne 31. 3. 1998, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement> (16. 3. 2006).

Resolucija Varnostnega sveta OZN: S/RES/1199 (1998), z dne 23. 9. 1998, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement> (16. 3. 2006).

Resolucija Varnostnega sveta OZN: S/RES/1203 (1998), z dne 24. 10. 1998, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement> (16. 3. 2006).

Rudnitsky, Vladimir (1996) Self-Determination in the Modern World: Conceptual Development and Practical Application. V Mortimer Sellers (ur.) *The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples*, 71–90. Oxford in Washington: Berg.

Serwer, Daniel (2005) "Kosovo Won't Wait. An American Perspective". V Francois Heisbourg (ur.) *A European Balkans?* EFS Working Paper No. 18 (2005) European Security Forum CEPS & IISS, <http://www.ciaonet.org/wps/ruj05/ruj05.pdf> (19. 3. 2006).

Shehadi, Kamal S. (1993) *Ethnic Self-determination and the Break-up of States. Adelphi Paper 283*. UK: International Institute for Security Studies.

Simpson, Gerry J. (1996) *The Diffusion of Sovereignty: Self-Determination in the Post-Colonial Age*. V Mortimer Sellers (ur.) *The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples*, 35–69. Oxford in Washington: Berg.

Sporazum iz Rambuilleta, http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (16. 3. 2006).

Stanič, Janez, ur. (1984) *Albanci*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Stanjlović, Seška (1998) *Kosovo: pravo i politika. Kosovo u normativnim aktima pre i posle 1974 godine*. Beograd: Helsinki Committee for human rights in Serbia.

Statistični urad Kosova (2003), "Kosovo and its Population", http://www.ks.gov.net/esk/index_english.htm (27. 5. 2006).

Statistični Urad Srbije in Črne gore (2004), "Statistical Yearbook 2004", <http://www.szs.sv.gov.yu/SGSCG2004.pdf> (27. 5. 2006).

Subotić, Momčilo (2004) *Pravo na samoopredeljenje i Jugoslovenski eksperiment*. Beograd: Institut za političke študije.

United Nations Interim Administration in Kosovo: "At a glance", <http://www.unmikonline.org/intro.htm> (9. 2. 2006).

United Nations Interim Administration in Kosovo: "Standards for Kosovo", <http://www.unmikonline.org/standards/priorities.htm> (18. 3. 2006).

Valadez, Jorge M. (2001) *Deliberative Democracy, Political Legitimacy, and Self-Determination in Multicultural Societies*. Oxford: Westview Press.